

T.C.

BURSA ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

SANAT TARİHİ ANABİLİM DALI

BİZANS SANATI BİLİM DALI

ARTVİN'DE RUS MİMARİSİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Doğukan DEMİREL

BURSA-2020

T.C.

BURSA ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

SANAT TARİHİ ANABİLİM DALI

BİZANS SANATI BİLİM DALI

ARTVİN'DE RUS MİMARİSİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Doğukan DEMİREL

Danışman

Dr. Öğr. Üyesi Ayşın ÖZÜGÜL

BURSA-202

T. C.
BURSA ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜ'NE,

Sanat Tarihi Anabilim Dalı Bizans Sanatı Bilim Dalı'nda 701646013 numaralı Doğukan DEMİREL'in hazırladığı "Artvin'de Rus Mimarisi" konulu Yüksek Lisans Tezi ile ilgili tez savunma sınavı, 26.02.2020 günü 10:30-13:00 saatleri arasında yapılmış, sorulan sorulara alınan cevaplar sonunda adayın tezinin başarılı olduğuna oybirliği ile karar verilmiştir.

26.02.2020

Öye

(Tez Danışmanı ve Sınav Komisyon Başkanı)

Dr. Öğr. Üyesi Ayşın ÖZÖGÖL
Bursa Uludağ Üniversitesi

Öye

Dr. Öğr. Üyesi Zekai ERDAL
Mardin Artuklu Üniversitesi

Üye

Dr. Öğr. Üyesi Doğan YAVAŞ
Bursa Uludağ Üniversitesi

Yemin Metni

Yüksek Lisans tezi olarak sunduğum "Artvin'de Rus Mimarisi" başlıklı çalışmamın bilimsel araştırma, yazma ve etik kurallarına uygun olarak tarafımdan yazıldığına ve tezde yapılan bütün alıntılarda kaynaklarının usulüne uygun olarak gösterildiğine, tezimde intihal ürünü cümle veya paragraflar bulunmadığına şerefim üzerine yemin ederim.

Tarih ve İmza

26.02.2020

Adı Soyadı : Doğukan Demirel

Öğrenci No : 701646013

Anabilim Dalı : Sanat Tarihi

Programı : Bizans Sanatı

Statüsü : Yüksek Lisans Doktora

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
YÜKSEK LİSANS/DOKTORA İNTİHAL YAZILIM RAPORU

BURSA ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SANAT TARİHİ ANABİLİM DALI BAŞKANLIĞI'NA

Tarih: 11/03/2020

Tez Başlığı / Konusu: Artvin'de Rus Mimarisi.

Yukarıda başlığı gösterilen tez çalışmamın a) Kapak sayfası, b) Giriş, c) Ana bölümler ve d) Sonuç kısımlarından oluşan toplam 65 sayfalık kısmına ilişkin, 11/03/2020 tarihinde şahsım tarafından *Turnitin* adlı intihal tespit programından aşağıda belirtilen filtrelemeler uygulanarak alınmış olan özgünlük raporuna göre, tezimin benzerlik oranı % 10'dur.

Uygulanan filtrelemeler:

- 1- Kaynakça hariç
- 2- Alıntılar hariç
- 3- 5 kelimedenden daha az örtüşme içeren metin kısımları hariç

Bursa Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Çalışması Özgünlük Raporu Alınması ve Kullanılması Uygulama Esasları'nı inceledim ve bu Uygulama Esasları'nda belirtilen azami benzerlik oranlarına göre tez çalışmamın herhangi bir intihal içermediğini; aksinin tespit edileceği muhtemel durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim.

Gereğini saygılarımla arz ederim.

11.03.2020

Adı Soyadı: Doğukan DEMİREL
Öğrenci No: 701646013
Anabilim Dalı: Sanat Tarihi
Programı: Bizans Sanatı
Statüsü: Y.Lisans Doktora

Danışman
Aysin ÖZGÜL
11.03.2020

ÖZET

Yazar Adı ve Soyadı	: Doğukan DEMİREL
Üniversite	: Uludağ Üniversitesi
Enstitü	: Sosyal Bilimler Enstitüsü
Anabilim Dalı	: Sanat Tarihi
Bilim Dalı	: Bizans Sanatı
Tezin Niteliği	: Yüksek Lisans
Sayfa Sayısı	: X+77
Mezuniyet Tarihi	:
Tez Danışmanı	: Aşşın ÖZÜGÜL

ARTVIN'DE RUS MİMARİSİ

Kuruluşundan itibaren birçok kültüre ev sahipliği yapmış bir şehir olan Artvin, 93 Harbi olarak anılan 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı'ndan sonra Rus işgali altında kaldığı kırk yıl süresince, yeni gereksinimlere bağlı olarak şehir dokusu ve mimari açıdan kayda değer bazı değişimler geçirmiştir. Söz konusu dönemden dört tanesi özgün haliyle günümüze ulaşmış olan Artvin şehir merkezindeki sekiz yapı tezin konusunu oluşturmaktadır. Tamamı kamu binası olan bu yapıların tanıtılması, incelenmesi, komşu şehirlerdeki çağdaş yapılarla karşılaştırılarak değerlendirilmesi amaçlanmıştır.

Yapılar, bir bodrum katı üzerinde aynı mekân kurgusuna sahip iki veya üç kat ve bir çatı katından oluşmaktadır. Çatının alt kısmına bir bölüm daha eklenerek küçük bir çatı katı elde edilmiştir. Çift eğimli kırma çatı örtülmüş ve üzeri kiremit ile kaplanmıştır. Yapıların sokağa bakan cephelerinin diğer cephelere göre daha yoğun bezemelere sahip olduğu görülmektedir. Bazı cepheleri arazi koşulları ve bitişine yapılan farklı yapılardan dolayı kör cephe olarak düzenlenmiştir.

Planları, cephe tasarımları, süslemeleri, malzeme ve yapım teknikleri bakımından, o döneme kadar kente yabancı olan ve Batılılaşma dönemi mimarisi içinde değerlendirilebilecek bir üslup yansıtmaktadırlar.

Anahtar Sözcükler:

Artvin, Baltık Mimarisi, Rus Dönemi, Batılılaşma, Sivil Mimari.

ABSTRACT

Name and Surname : DEMİREL Doğukan
University : Uludağ University
Institution : Social Science Institute
Field : Art History
Branch : Byzantine Art
Degree Awarded : Master
Page Number : X+77
Degree Date :
Supervisor : Ayşın ÖZÜGÜL

RUSSIAN ARCHITECTURE IN ARTVIN

Artvin, a city that has hosted many cultures since its foundation, has undergone some remarkable changes in terms of city texture and architecture due to new needs during the forty years it was under Russian occupation after the 1877-1878 Ottoman-Russian War, referred to as the 93 War. Eight buildings in the city center of Artvin, four of which have survived in their original form, constitute the subject of the thesis. It is aimed to introduce and examine these buildings, which are entirely administrative buildings, and compare them with contemporary buildings in neighboring cities.

The buildings consist of two or three floors with the same space setup on a basement and a loft. A small attic was obtained by adding another section to the lower part of the roof. Double pitched hipped roof was covered and covered with tile. It is seen that the facades of the buildings facing the street have more intense decoration than other facades. Some of its facades are arranged as blind facade due to the land conditions and different structures built adjacent to it.

In terms of their plans, facade designs, decorations, materials and construction techniques, they reflect a style that was foreign to the city until that time and which could be evaluated within the Westernization period architecture.

Keywords:

Artvin, Baltic Architecture, Russian Period, Westernization, Civil Architecture.

ÖNSÖZ

Tez konumu belirleyen ve bu aşamaya gelmesini sağlayan, engin bilgi ve becerilerini titizlikle aktaran danışman hocam Dr. Öğr. Üyesi Sayın Aşın ÖZÜGÜL hocama, gerekli bilgi ve belgeleri veren Artvin Sağlık İl Müdürlüğü, Artvin Tapu Kadastro Müdürlüğü, Artvin İl Milli Eğitim Müdürlüğü ve Artvin İl Kültür Turizm Müdürlüğü'ne, başta babam İbrahim DEMİREL olmak üzere kıymetli ailem ve değerli arkadaşlarıma teşekkürü bir borç bilirim.

Doğukan DEMİREL

Bursa-2020

İÇİNDEKİLER

ÖZET	i
ABSTRACT	ii
ÖNSÖZ	iii
İÇİNDEKİLER.....	iv
KISALTMALAR.....	vi
ÇİZİMLER LİSTESİ	vii
FOTOĞRAF LİSTESİ.....	viii
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

ARTVİN'İN COĞRAFİ KONUMU VE TARİHÇESİ

1. COĞRAFİ KONUM	3
2. TARİHÇE.....	3
2.1. ARTVİN TARİHÇESİNE GENEL BAKIŞ.....	3
2.2. RUS İŞGALİ DÖNEMİ	6

İKİNCİ BÖLÜM

ARTVİN KENT DOKUSU

1. ARTVİN KENT DOKUSU.....	9
----------------------------	---

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ARTVİN'DEKİ RUS DÖNEMİ ESERLERİ15

1. ESKİ TEKEL MÜDÜRLÜĞÜ BİNASI	15
2. ESKİ SAĞLIK MÜDÜRLÜĞÜ BİNASI	20
3.ESKİ ADLİYE BİNASI.....	25
4. ESKİ ASKERLİK ŞUBESİ BİNASI.....	30
5.KADASTRO MÜDÜRLÜĞÜ BİNASI.....	34
6. ESKİ SAĞLIK MÜDÜRLÜĞÜ BİNASI 2	38
7. ESKİ SAĞLIK MÜDÜRLÜĞÜ BİNASI 3	41
8. ESKİ HÜKÜMET KONAĞI.....	44
DÖRDÜNCÜ BÖLÜM.....	47
KARŞILAŞTIRMA VE DEĞERLENDİRME	47

1. MİMARİ ÖZELLİKLER	47
2. SÜSLEME.....	56
3. MALZEME VE TEKNİK	63
SONUÇ	65
KAYNAKÇA	67
EKLER.....	71

KISALTMALAR

- a.g.e. : Adı geçen eser
a.yer. : Aynı yer
BOA : Başkanlık Osmanlı Arşivi
cm. : Santimetre
ev. : Çeviren
iz. : Çizim
ed. : Editör
Foto. : Fotoğraf
h. : Hicri
M.. : Milattan önce
s. : Sayfa
ss. : Sayfadan sayfaya
TDV : Türkiye Diyanet Vakfı
TTK : Türk Tarih Kurumu
yy. : Yüzyıl

ÇİZİMLER LİSTESİ

Çizim 1: Artvin Kadastro Planı.....	12
Çizim 2: Eski Sağlık Müdürlüğü Binası, zemin kat planı.	22
Çizim 3: Eski Adliye Binası, zemin kat planı.....	26
Çizim 4: Eski Askerlik Şubesi, zemin kat planı.	31
Çizim 5: Kadastro Müdürlüğü Binası, 1. kat planı.	35
Çizim 6: Eski Sağlık Müdürlüğü Binası 2, zemin kat planı.	39
Çizim 7: Eski Sağlık Müdürlüğü Binası 3, zemin kat planı.	41

FOTOĞRAF LİSTESİ

Fotoğraf 1: Artvin'in 1897 yılına ait fotoğrafı.....	13
Fotoğraf 2: Artvin'in Rus işgali dönemine ait fotoğrafı.....	13
Fotoğraf 3: Artvin'in 1952 yılına ait fotoğrafı.....	14
Fotoğraf 4: Artvin'in 20. yy. ortalarına ait bir fotoğrafı.....	14
Fotoğraf 5: Eski Tekel İl Müdürlüğü Binası, kuzeyden görünüş.....	16
Fotoğraf 6: Eski Tekel İl Müdürlüğü Binası, giriş kapısı.....	17
Fotoğraf 7: Eski Tekel İl Müdürlüğü Binası, güneyden görünüş.....	17
Fotoğraf 8: Eski Tekel İl Müdürlüğü Binası, kuzey cephede bulunan balkon.....	18
Fotoğraf 9: Eski Tekel İl Müdürlüğü Binası, pilaster başlığı.....	19
Fotoğraf 10: Eski Tekel İl Müdürlüğü Binası, bitkisel süslemeli kartuşlar.....	19
Fotoğraf 11: Eski Tekel İl Müdürlüğü Binası, çatı batıdan görünüş.....	19
Fotoğraf 12: Eski Sağlık Müdürlüğü Binası, güneyden görünüm (restorasyon öncesi hali).....	22
Fotoğraf 13: Eski Sağlık Müdürlüğü Binası, güneyden görünüm (restorasyon sonrası hali).....	23
Fotoğraf 14: Eski Sağlık Müdürlüğü Binası, kartuşlar.....	24
Fotoğraf 15: Eski Sağlık Müdürlüğü Binası, pencere.....	24
Fotoğraf 16: Eski Sağlık Müdürlüğü Binası, çatı katı, kuzeyden görünüş.....	25
Fotoğraf 17: Eski Adliye Binası, kuzeyden görünüm (restorasyon öncesi hali).....	27
Fotoğraf 18: Eski Adliye Binası, kuzeyden görünüm (restorasyon sonrası hali).....	27
Fotoğraf 19: Eski Adliye Binası, giriş kapısı.....	29
Fotoğraf 20: Eski Adliye Binası, pencere.....	29
Fotoğraf 21: Eski Adliye Binası, pilaster detayı.....	30
Fotoğraf 22: Eski Askerlik Şubesi Binası, güney cephe.....	32
Fotoğraf 23: Eski Askerlik Şubesi Binası, pencere.....	32
Fotoğraf 24: Eski Askerlik Şubesi Binası, batı cephe.....	33
Fotoğraf 25: Eski Askerlik Şubesi Binası, çatı katı, kuzeyden görünüş.....	33
Fotoğraf 26: Kadastro Müdürlüğü Binası, güneyden görünüş (restorasyon öncesi hali).....	36
Fotoğraf 27: Kadastro Müdürlüğü Binası, güneyden görünüş (restorasyon sonrası hali).....	36

Fotoğraf 28: Kadastro Müdürlüğü Binası, pencere.	37
Fotoğraf 29: Kadastro Müdürlüğü Binası, çatı katı, güneyden görünüş.	37
Fotoğraf 30: Eski Sağlık Müdürlüğü Binası 2, güneyden görünüş.	39
Fotoğraf 31: Eski Sağlık Müdürlüğü Binası 2, pencere ve pilaster.	40
Fotoğraf 32: Eski Sağlık Müdürlüğü Binası 2, saçak kısmı.	40
Fotoğraf 33: Eski Sağlık Müdürlüğü Binası 3, güney cephe.	42
Fotoğraf 34: Eski Sağlık Müdürlüğü Binası 3, batıdan görünüş.	43
Fotoğraf 35: Eski Sağlık Müdürlüğü Binası 3, saçak kısmı.	43
Fotoğraf 36: Artvin Eski Hükümet Konağı, doğudan görünüş (1975).	45
Fotoğraf 37: Artvin Eski Hükümet Konağı, kuzeydoğudan görünüş (1969).	46
Fotoğraf 38: Artvin Eski Hükümet Konağı, kuzeyden görünüş (1952)	46
Fotoğraf 39: Kars'tan sundurmalı kapı örneği.	49
Fotoğraf 40: Batum'dan kapı örneği.	49
Fotoğraf 41: Batum'dan pencere örneği.	50
Fotoğraf 42: Kars'tan pencere örneği.	51
Fotoğraf 43: Kars'tan balkon örneği.	52
Fotoğraf 44: Kars'tan balkon örneği.	52
Fotoğraf 45: Batum'dan balkon örneği.	53
Fotoğraf 46: Kars'tan çatı örneği	54
Fotoğraf 47: Kars'tan çatı örneği.	54
Fotoğraf 48: Batum'dan tepelik örneği.	55
Fotoğraf 49: Kars'tan tepelik örneği.	55
Fotoğraf 50: Batum'dan kartuş örneği.	56
Fotoğraf 51: Kars'tan kartuş örneği	57
Fotoğraf 52: Eski Tekel Müdürlüğü binası, dış sırası motifi.	58
Fotoğraf 53: Kars'tan dış sırası motifi.	58
Fotoğraf 54: Kars'tan kumaş etkili süsleme örneği.	59
Fotoğraf 55: Kars'ta Rus işgali döneminde yapılmış bir bina.	59
Fotoğraf 56: Kars Defterdarlık Binası.	60
Fotoğraf 57: St. Petersburg'da 19. yy. sonlarında yapılmış bir bina.	60
Fotoğraf 58: Batum'dan figürlü süsleme.	61

Fotoğraf 59: Kars'tan kapı örneği.	61
Fotoğraf 60: Kars'tan kapı örneği.	62
Fotoğraf 61: Batum'dan kapı örnekleri.	62
Fotoğraf 62: Tiflis'ten kapı örnekleri.	62
Fotoğraf 63: Tiflis'ten kapı örneği.	63

GİRİŞ

1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı sonunda Artvin, Kars, Batum, Ardahan ve İğdır bölgesine hâkim olan Ruslar, bölgede imar faaliyetine başlamışlardır. İstila edilen şehirlerde genellikle Osmanlı döneminde yapılmış olan eserlerin büyük çoğunluğu yıkılmış, yerlerine yenileri inşa edilmiştir. Kırk yıl süren bu dönemde Ruslar tarafından inşa edilen çok sayıdaki yapı geleneksel yerel mimariden tamamen farklı malzeme, teknik ve üslup özellikleri yansıtmaktadır.

Bu çalışmada, Artvin şehir merkezindeki altı tanesi küçük onarımlarla günümüze gelebilmiş, biri tamamen yıkılıp yerine aslına uygun şekilde yenisi yapılmış, bir tanesi ise tamamen yok olmuş fakat kısmen belgelenebilmiş olan toplam sekiz Rus yapısı ele alınmıştır. Ayrıca ulaşılabilen arşiv fotoğraflarından, bugün yerinde olmayan bazı yapılar da belirlenmiş, Rus işgali döneminde şehrin panoraması ve oluşan değişimler tespit edilmeye çalışılmıştır.

Artvin üzerine yapılmış bilimsel çalışmaların çoğu şehrin siyahi tarihini konu almaktadır. Mimarlık tarihi araştırmaları hakkında yapılan çalışmalar, komşu şehirler Batum ve Kars'a göre oldukça sınırlıdır ve genellikle dini yapılar üzerine yoğunlaşmıştır. Bu tez bu alandaki eksikliği gidermek üzere adım olmayı amaçlamaktadır.

Tez çalışmasının ilk aşamasında bir yandan bölgede yer alan Rus dönemine ait yapıların kataloğu hazırlanırken diğer yandan kaynak taraması yapılmıştır. Literatür çalışması çeşitli kütüphanelerde yürütülmüş, basılı ve dijital yayınlardan faydalanılmıştır. Katalog, alanda incelemeler yapılarak ve eserlerin yerinde fotoğrafları çekilerek hazırlanmıştır.

Çalışma boyunca Adil Özder'in "Artvin ve Çevresi 1828-1921 Savaşları" (1971), Ahmet Ender Gökdemir'in "Cenub-i Garbi Kafkas Hükümeti" (1989), Candan Badem'in "Çarlık Yönetimi'nde Kars, Ardahan, Artvin 1878-1918" (2018), Artvin Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü'nün hazırladığı "Artvin Kültür Envanteri" (2012), Halit Özdemir'in "Artvin Tarihi" (2001), Tuncer Baykara'nın "Anadolu Tarihi Coğrafyasına Giriş" (1988), Muvahhid Zeki'nin "Artvin Vilayeti Hakkında Malumatı Umumiye" (1927), Osman Aytekin'in "Ortaçağ'dan Osmanlı Dönemi Sonuna Kadar Artvin'deki Mimari Eserler" (1999) ve Midhat Sertoğlu'nun "Mufassal Osmanlı Tarihi" (2011) kitapları, kentin tarihi ve yakın çevredeki aynı dönem yapıları konusunda yararlı

kaynaklar olmuşlardır. Bunların yanı sıra Abdullay Ayaydın'ın "Art Nouveau Akımına 21. Yüzyıl Perspektifinden Bir Bakış" (2015), Hamza Gündoğdu'nun "XIX. Yüzyıl Kars Yapılarına Baltık Mimari Üslubunun Yansıması" (2007), Sait Türkan ve Selen Durak'ın "Kars'taki Rus Dönemi (1878-1918) Yapılarının Çatı ve Cephe Özellikleri" (2016) başlıklı makalelerden yararlanılmıştır. Artvin'de Rus işgali esnasında görölen yapılaşma konusunda Osman Aytekin'in 1996 tarihli "Artvin'deki Mimari Eserler I" başlıklı doktora tezinden yararlanılmıştır.

Tez, dört bölüm halinde düzenlenmiştir. Birinci bölümde Artvin'in coğrafi durumu ve Rus dönemi öncesi ve sonrası tarihçesi anlatılmıştır. İkinci bölümde şehrin Osmanlı ve Rus dönemlerindeki kent dokusu konu edilmiştir. Üçüncü bölümde Rus işgali sırasında Artvin'de inşa edilen kamu binaları tanıtılmış, tarihçe, mimari özellikler, süsleme, malzeme ve yapım tekniği bakımından incelenmiş, geçirdikleri onarımlar ve mevcut durumları anlatılmıştır. Dördüncü ve son bölümde ise, tezin ana malzemesini oluşturan yapılar, aynı dönemde komşu şehirlerde yapılmış olanlar ile karşılaştırılarak değerlendirilmiştir. Sonuç başlığı altında çalışmada elde edilen sonuçlar sunulmuştur. Artvin İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü tarafından hazırlanan anıt fişleri Ekler'de verilmiştir.

BİRİNCİ BÖLÜM

ARTVIN'İN COĞRAFİ KONUMU VE TARİHÇESİ

1. COĞRAFİ KONUM

Karadeniz Bölgesi'nin doğu ucunda bulunan Artvin, doğudan Ardahan, güneydoğudan ve güneyden Erzurum, batıdan Rize illeriyle çevrilmiştir. Kuzeyinde Karadeniz, kuzeydoğusunda ise Gürcistan bulunmaktadır.

Ülkemizin yüz ölçümü ve nüfus olarak küçük illeri arasında yer alan Artvin; Ardanuç, Arhavi, Borçka, Murgul, Hopa, Kemalpaşa, Şavşat, Yusufeli ve Merkez ilçeleri olmak üzere 9 ilçeye ayrılmıştır. Artvin topraklarının büyük bir bölümünü dağlar oluşturmaktadır. Artvin ve çevresinde tipik Doğu Karadeniz iklimi görülmektedir. Kıyı kesimleri kışları ılık ve yağışlı geçerken, iç kesimlerde kışlar bol yağışlı, yazlar serin geçmektedir. İklim ve toprak yapısının elverişli olmasından dolayı zengin ormanlık alanlar görülmektedir. Ayrıca zengin maden yataklarına da sahiptir. Artvin'de bakır, kurşun, çinko, altın ve gümüş madenleri çıkarılmaktadır¹.

2. TARİHÇE

2.1. ARTVIN TARİHÇESİNE GENEL BAKIŞ

Artvin'in tarih öncesi dönemleriyle ilgili bilgiler oldukça sınırlıdır. Kafkaslar ve Kars çevresinde Neolitik Dönem (M.Ö. 8000-5500) yerleşim kalıntıları bulunmaktadır². Bu bilgiden hareketle Artvin ve çevresinin de bu dönemlerde yerleşim yeri olduğu düşünülmektedir³. Bugüne kadar Artvin'de arkeolojik kazı yapılmamıştır. Şavşat – Meşeli ve Yusufeli – Demirköy'de köylüler tarafından bulunmuş olan bronz baltalar M.Ö. III. binli yıllara tarihlendirilmektedir⁴.

M.Ö. 1190'lı yıllarda Hitit İmparatorluğu'nun yıkılmasıyla Anadolu'da "Karanlık Çağ" denilen süreç başlamıştır. Bu dönemde Anadolu'dan Kafkaslar'a göçler gerçekleşmiştir. Yerli halk olarak bilinen Gürcüler ile Anadolu'dan Artvin'e göç edenler, genellikle aile bağları kurarak, zamanla karışmışlardır. Kimmer ve İskit saldırılarından etkilenen yöre halkı tekrar Kafkaslar'a göç etmiştir. Bu dönemde birçok

¹ https://www.mta.gov.tr/v3.0/sayfalar/bilgi-merkezi/maden_potansiyel_2010/Artvin_Madenler.pdf .

² İ. Kılıç KÖKTEN, "Kars'ın Tarih Öncesi Hakkında İlk Kısa Rapor", *Bellekten*, C. 7, S. 27 (1943), ss. 601-13.

³ a.yer.

⁴ Kurt Bittel, "Artvinde Bulunan Tunçtan Mamul Asarı Atika", *Türk Tarih, Arkeologya ve Etnografya Dergisi*, S. 1 (1933), s. 150.

ırk birleşerek Kartvelebi adını almışlardır⁵. Bu birleşme ile Sokartvelo Krallığı kurulmuş, sınırlarını Çoruh Nehri kıyılarına kadar genişletmiştir.

Coğrafi olarak Armenia ve İberia sınır bölgesinde bulunan Artvin ve çevresini kapsayan bölge, Roma İmparatorluğu'nun Mithradates üzerine seferi sırasında General Pompeius tarafından İberia Bölgesi ile birlikte Roma İmparatorluğu'na katılmıştır⁶. Uzun yıllar boyunca Roma vasalı olarak varlığını sürdüren İberia Bölgesi, Bazen Kartli, bazen de Arsasid Hanedanlığı'ndan krallar tarafından yönetilmiştir. Bölgede III. yy. sonlarında Roma ve İran arasında birçok savaş olmuştur. 298 yılında imzalanan Nisibis (Nusaybin) Barışı ile kısa bir süre bölgenin sakinleşmesini sağlamış; Artvin ve çevresini de kapsayan Gogarene Bölgesi, Roma İmparatorluğu tarafından ele geçirilmiştir⁷. Ancak IV. yy.'ın ortalarına doğru tekrar artan savaşlarda Romalılar doğuya giderek güç kaybetmiş ve bunun sonucunda İran istilalarına engel olamamışlardır. İran, 363 yılındaki Joain Barışı ile Kafkasya Bölgesi'nin egemenliğini ele almış, Armenia'daki Arsasid Hükümdarlığı'nın yıkılmasına neden olmuştur. Daha sonraki 10 yıl içinde bölgede hak iddia eden iki kuzen, Sauromaces -Vazar Bakar arasındaki mücadeleye Roma İmparatorluğu da müdahalede bulunmuştur. Gerçekleşen barış sonrası Vazar Bakar'ın hâkimiyet alanı olarak kabul edilen Klarjeti Bölgesi'nde çıkan isyanlar sonucunda bölgede yaşayan halk, Roma İmparatorluğu'nun sınırlarına katılmak istemiştir. Bölge 378-482/488 yılları arasında Roma hâkimiyetinde kalmış ancak Vakhtang I. Gorgasal, Bizans İmparatoru'nun kızı ile evlenerek Klarjeti'yi tekrar İberia topraklarına kazandırmıştır⁸. Bundan sonraki zamanlarda dönemin iki büyük gücü olan Bizans ve Sasani Devleti'nin mücadeleleri başlamıştır. Bu dönemlerde Klarjeti Bölgesi birçok kez el değişmiştir⁹.

645 yılında Artvin, Arap bayrağı altında birleşen Müslüman kuvvetlerin saldırıları ile karşı karşıya kalmış, bu akınların yıkıcı etkisine dayanamayan Gürcüler, Tiflis kentinde Doğu Gürcistan'ı Halife adına yönetecek Arap Emirliği'nin kurulmasını kabul etmişlerdir. Arap hâkimiyeti döneminde Gürcistan ve Ermenistan topraklarında bulunan ve Davud Peygamber'in soyundan geldiklerini savunan Bagradit Sülalesi bu

⁵ Osman Aytekin, *Artvindeki Mimari Eserler 1*, (Doktora Tezi), Van: Yüzüncü Yıl, 1996, s. 10.

⁶ Onur Güven, *Artvin'in Kültürel Tarihinde Türk İzleri*, (Yüksek Lisans Tezi), Samsun: Ondokuz Mayıs Üniversitesi, 2017, s. 9.

⁷ a.g.e., ss. 9-10.

⁸ a.g.e., s. 9.

⁹ Ömer Subaşı, "Arap Akınlarına Kadar Artvin Ve Çevresi", *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, S. 49 (2013), s. 332.

bölgede etkin bir rol almıştır. Bu sülalenin Tao-Klardjethie koluna bağlı olan I. Aşot Artvin'e gelmiş ve Ardanuç bölgesinde İberya Krallığı'nı kurmuştur¹⁰.

VII. yüzyılda Gürcistan bölgesinde Arap hâkimiyeti olduğu için, bu bölgede yaşayan Gürcülerin bir kısmı Artvin ve çevresine göç etmeye başlamışlardır. Bu bölgede İberya Krallığı'nın olması göçün sebeplerinden birisidir. Daha önce yaşadıkları toprakların Müslümanların elinde olmasından rahatsız olan Gürcüler, IV. David döneminde (1089-1125) Tiflis'te bulunan Arap Emirliği'ni yıkmış ve Tiflis'i ikinci kez devlet merkezi haline getirmişlerdir¹¹.

Büyük Selçuklu Devleti'nin 1018'de başlayan akınları sonunda 1068'de Artvin ve çevresi Selçuklu hâkimiyetine girmiştir¹². Bazı dönemlerde şehir Gürcülerin hâkimiyetine geçse de daha sonra tekrar Selçuklu idaresine alınmıştır. Selçuklular döneminde Artvin ve çevresi Azerbaycan Atabegleri idaresinde bir uç beyliği olmuştur¹³.

XIII. yüzyılda Kafkaslar ve tüm Anadolu'da etkili olan Moğol istilasından Artvin de etkilenmiştir. Moğol İmparatorluğu'ndan sonra bölgede İlhanlılar, Celayirliler, Karakoyunlular, Akkoyunlular, Safeviler ve Timur Devleti'nin varlığı görülmektedir¹⁴.

XV. yüzyılda Akkoyunlular'dan Karayülük Osman Bey Çoruh Nehri kıyılarına kadar gelmiştir¹⁵. Daha sonra Akkoyunlu hükümdarı Uzun Hasan bu toprakları kendi himayesi altına almış ve mahalli idareciler olan Atabegler yönetimine teslim etmiştir. Artvin bölgesi tekrar Gürcü istilalarına uğrayınca Artvin beyleri Trabzon valisi olan Şehzade Selim'den yardım istemişler ve Osmanlı İmparatorluğu'nun yardımlarıyla bölge Gürcülerden temizlenmiştir¹⁶. Bu dönemde Artvin kısmen Osmanlı idaresine geçmiştir.

Kanuni Sultan Süleyman (1520-1566) döneminde, Erzurum Beylerbeyi olan Dulkadirli Mehmed Han'ın 1536-37 harekâtı sırasında Artvin ve çevresi tamamen ele

¹⁰ Hakkı Dursun Yıldız, *Doğuştan Günümüze Büyük İslam Tarihi*, Ankara: Çağ Yayınları, 1989, c. 2, s. 199.

¹¹ Demet Taşkan, *Artvin İli Borçka ve Hopa İlçeleri Camilerinde Ahşap Süslemeler*, (Yüksek Lisans Tezi), Ankara: Gazi Üniversitesi, 2011, s. 5.

¹² Metin Tuncel, "Artvin", *TDV İslam Ansiklopedisi*, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 1991, C. 3, s. 420.

¹³ a.yer.

¹⁴ Muvahhid Zeki, *Artvin vilayeti hakkında malumatı umumiye*, İstanbul: Şirket-i Mürettebiye Matbaası, 1927, s. 181. Metin Tuncel, "Artvin", s. 420.

¹⁵ Metin Tuncel, "Artvin", s. 420.

¹⁶ Zeki, *Artvin vilayeti hakkında malumatı umumiye*, ss. 191-92.

geçirilmiş ve bu bölgede Livane sancağı kurularak Erzurum Beylerbeyliği'ne bağlanmıştır¹⁷. 1578'de Lala Mustafa Paşa Çıldır'da İranlıları yenince bölge tamamen Osmanlı idaresine geçmiştir¹⁸. Daha sonra Hopa ve Borçka Trabzon'a, Artvin, Ardanuç, Şavşat ve Yusufeli ise Çıldır eyaletine bağlanmıştır¹⁹. 1536-37 yılından itibaren Osmanlı idaresine geçen Artvin, farklı dönemlerde Erzurum (1865), Çıldır (1609) ve Lazistan (1851/1869) eyaletlerine bağlanarak taşra merkezi olarak idare edilmiştir²⁰.

XIX. yüzyılın başlarına kadar kesintisiz Osmanlı idaresinde kalan Artvin bu dönemde iki defa Rus işgaline uğramıştır. Haziran 1828'de gerçekleşen Rus işgalinden sonra imzalanan anlaşma ile Ahıska Ruslara bırakıldığı için Çıldır eyaletinin teşkilatı bozulmuştur. Bu tarihten sonra Artvin, Trabzon eyaletinin Batum sancağına bağlı bir kazanın merkezi olmuştur²¹.

2.2. RUS İŞGALİ DÖNEMİ

XIX. yüzyıl gerek Anadolu'da gerekse Artvin bölgesinde oldukça zor ve çalkantılı bir dönem olmuştur. Özellikle XIX. yüzyılın ikinci yarısından itibaren Rusya ile yapılan savaşlar bu bölgedeki dengelerin değişmesine neden olmuştur. 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı (93 Harbi), Osmanlı Devleti'nin ağır yenilgisiyle sonuçlanmıştır²². Savaş sonunda 3 Mart 1878 yılında imzalanan Ayastefanos Antlaşması'nın bir maddesine göre, Batum, Kars, Ardahan, Eleşkirt ve Bayazıt bölgeleri Ruslara bırakılmıştır²³. Batum sancağında bulunan Artvin de bu durumdan etkilenmiştir. Ayastefanos Antlaşması'ndaki bir diğer maddeye göre bölge halkına göç etmeleri için üç yıl süre tanınmış, 1890 yılına kadar bu hak devam etmiştir²⁴. Bölgede yaşayan halkın bir kısmı göç etmek zorunda kalırken bir kısmı bölgede kalmıştır. 13 Temmuz 1878 tarihinde imzalanan Berlin Antlaşması'yla Artvin, Kars ve Ardahan'da Rus işgali

¹⁷ Metin Tuncel, "Artvin", s. 420.

¹⁸ a.yer.

¹⁹ Tuncer Baykara, *Anadolu'nun Tarihi Coğrafyasına Giriş*, Ankara: Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü, 1988, C. 1, ss. 104-8.

²⁰ Hamit Şafakçı, "Osmanlı Dönemi Artvin-Merkez Camileri", *Karadeniz Sosyal Bilimler Dergisi*, C. 8, S. 15 (2016), ss. 264-65.

²¹ Metin Tuncel, "Artvin", s. 420; Demet Taşkan, *Artvin İli Borçka ve Hopa İlçeleri Camilerinde Ahşap Süslemeler*, s. 7.

²² 93 Harbi denilmesinin sebebi Rumi takvime göre 1293 yılına denk geldiği için Osmanlı tarihinde 93 Harbi olarak nitelendirilmektedir.

²³ Midhat Sertoğlu, *Mufassal Osmanlı Tarihi*, Ankara: TTK Yayınları, 2011, C. 6, s. 3327.

²⁴ Muammer Demirel, "Artvin ve Batum Göçmenleri (1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı'ndan Sonra)", *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, S. 40 (2009), s. 319.

başlamıştır²⁵. 1893 yılında Ardanoç ve Livane'den 496 kişinin göç edebilmesi için Hariciye Nezareti, Rusya'dan talepte bulunmuřtur²⁶. Rusya'nın bölgeyi işgali ile halk arasında "kırk yıllık kara günler" diye bilinen dönem başlamıştır. Ruslar; Ardanoç, Borçka, Artvin ve şavşat'ta Müslüman-Türk ahaliyi Ruslaştırma politikası uygulamıřtır²⁷. Yaşanan sıkıntıları ve sefaleti halk şairleri destanlar söyleyip, ağıtlar yakarak dile getirmeye çalıřmıřtır²⁸. Rusya, Artvin ve Ardahan sancağının kazalarını Batum'a, Oltu kazasını da Kars'a bağlayıp, Kars ve Batum'u "oblast" denilen askeri vilayetler yapmıřtır²⁹.

Yaklaşık 40 yıl süren bu işgal döneminde şehirlerde dikkat çeken değişimler görölmüştür. Kars, Ardahan, Kağızman ve Oltu dışındaki yerlerde görev yapan memurlar için kalacak yer bulmak büyük bir sorun olmuřtur³⁰. Rus General Tomiç, köylerdeki yerli halkın yaşadıkları evlerin çok sağlıksız ve derme çatma olduğunu, entelektüel bir insanın bu evlerde yaşamasının çok zor olduğunu yazmıřtır³¹. İşgal edilen bölgelerde kaymakamlık binası olabilecek düzgün bir bina bulmak da mümkün olmamıştır. Valiler İçişleri Bakanlığı'na yazılar yazarak ödenek talep etmişler ve bu sayede yeni binaların inşaatına başlanmıřtır³². İnşaat işleri ihale yoluyla yüklenicilere yaptırılmıştır. İdari ve askeri açıdan Artvin, Batum ve Kars şehirleri kadar önemli olmadığı, nüfus az olduğu için burada daha sınırlı sayıda binaya ihtiyaç duyulmuştur. Artvin'in şehir merkezinde, şehrin yönetimi açısından birçok bina inşa edilmiştir.

Rus işgali I. Dünya Savaşı'nın sonuna kadar sürmüştür. Bölge halkı Teşkilat-ı Mahsusa altında örgütlenerek direniş faaliyetlerinde bulunmuřtur³³. 1914 yılında Melo Türk Hudut Birliği'nin komutanı İsmail Hakkı Bey idaresindeki kuvvetler, Rusları yenerek Artvin'i geçici süreliğine kurtarmıřtır³⁴. Bu durum fazla üzün sürmemiş, Ruslar Artvin'i tekrar ele geçirmiřtir³⁵. 18 Aralık 1917'de imzalanan Erzincan

²⁵ Metin Tuncel, "Artvin", ss. 420-21.

²⁶ Nedim İpek, "Kafkaslardan Anadolu'ya Göçler (1877-1900)", *Ondokuz Mayıs Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, S. 6 (1991), s. 113.

²⁷ Adil Özder, *Artvin ve Çevresi 1828-1921 Savaşları*, Ankara: Ay Matbaası, 1971, ss. 55-60.

²⁸ a.yer.

²⁹ Halit Özdemir, *Artvin Tarihi*, Ankara: Ajans Ege Matbaacılık, 2001, s. 163.

³⁰ Candan Badem, *Çarlık Yönetiminde Kars, Ardahan, Artvin 1878-1918*, İstanbul: Aras Yayıncılık, 2018, s. 348.

³¹ a.g.e., ss. 348-49.

³² a.g.e., s. 349.

³³ Metin Tuncel, "Artvin", s. 421.

³⁴ Özder, *Artvin ve Çevresi 1828-1921 Savaşları*, s. 114.

³⁵ Güven, *Artvin'in Kültürel Tarihinde Türk İzleri*, s. 89.

Mütarekesi'nden sonra Ruslar bölgeyi boşaltmaya başlamıştır³⁶. 3 Mart 1918'de Brest-Litovsk Antlaşması imzalanmıştır. Antlaşma şartlarına göre Rusya işgal altında bulundurduğu Doğu Anadolu şehirlerinin en kısa sürede tahliyesini sağlamayı ve bunların düzenli bir şekilde Türkiye'ye iadesini garanti etmiştir³⁷. Ardahan, Kars ve Batum sancaklarından da Rus askerlerinin tahliyesi kararlaştırılmıştır³⁸. 30 Ekim 1918'de Mondros Mütarekesi'nden sonra, Osmanlı Devleti 1914 önceki sınırlarına çekilmiştir³⁹. Mütareke maddelerinden birine göre Osmanlı, Batum ve Bakü'nün işgaline itiraz edemeyecektir. Bu durumlar sonucunda Artvin boşaltılmış ve İngiliz işgali başlamıştır⁴⁰. Artvin ve Şavşat'a yerleşen işgal kuvvetleri buralarda uzun süre kalamamış, 1920 yılında bölgeyi Gürcü ve Ermenilere bırakmışlardır.

Daha sonra Kazım Karabekir Paşa komutasında Doğu Cephesi harekâtı başlamıştır. 13 Eylül 1920'de Ermenilerin Türk kuvvetlerine saldırıları üzerine Ankara Hükümeti taarruz emri vermiştir⁴¹. Savaş sonunda Sarıkamış, Göle, Kars ve Gümrü tekrar alınmıştır. Ermenilerin anlaşma isteklerine olumlu cevap verilmiş ve Aralık 1920 tarihinde Gümrü Antlaşması imzalanmıştır. Gürcüler, İngilizlerin çekilmesinden sonra Batum ve Artvin'i işgal etmiştir. Türk Hükümeti Gürcistan'a nota vererek buraların geri verilmesini istemiştir. Rusya'nın Gürcistan'ı işgali gündeme gelince, Gürcü Hükümeti ile barış görüşmelerine başlanmış, görüşmeler sonucunda Ardahan, Artvin, Batum, Ahıska ve Ahılkelek geri alınmıştır⁴². 16 Mart 1921'de Sovyet Rusya ile imzalanan Moskova Antlaşması'na göre Batum, Ahıska, Ahılkelek, Acara ve Çürüksu Rusya'ya bırakılmıştır⁴³. 13 Ekim 1921 tarihli Kars Antlaşması ile de Rusya ile olan sınırlarımız günümüzdeki halini almıştır⁴⁴.

³⁶ a.yer.

³⁷ a.g.e., s. 90.

³⁸ Ahmet Ender Gökdemir, *Cenub-i Garbi Kafkas Hükümeti*, Ankara: Türk Kültürü Araştırma Enstitüsü, 1989, ss. 15-16.

³⁹ Güven, *Artvin'in Kültürel Tarihinde Türk İzleri*, s. 90.

⁴⁰ Özdemir, *Artvin Tarihi*, ss. 210-11.

⁴¹ Güven, *Artvin'in Kültürel Tarihinde Türk İzleri*, s. 90.

⁴² a.yer.

⁴³ a.g.e., ss. 90-91.

⁴⁴ Gökdemir, *Cenub-i Garbi Kafkas Hükümeti*, ss. 219-22.

İKİNCİ BÖLÜM

ARTVİN KENT DOKUSU

1. ARTVİN KENT DOKUSU

Artvin, dik bir yamaca, iki tepe arasına eski bir heyelan alanına konumlanmıştır. Yüzü, Çoruh Nehri'nin doğal bir sınır oluşturduğu kuzeydoğuya dönüktür. Üç yönden çevreleyen dağlar ile nehir doğal bir koruma sağlamaktadır. Kentin giriş ve çıkış noktasına hâkim olan bir kaya üzerine Artvin Kalesi inşa edilmiştir⁴⁵. Günümüzde kentin önemli simgelerinden biri ve kent karakterinin bir parçası olan kale, jeolojik dokunun devamı olarak algılanmaktadır⁴⁶. Şehir kalenin hemen arkasında yükselir. Şehre tek giriş Çoruh Nehri'nin üzerinde bulunan beton bir köprü ile sağlanmaktadır. Artvin'de çok sayıda dere bulunması, sulak alanların çokça olması, burada yerleşim kurulmasının başlıca nedeni olmuştur.

Yüksek eğimli, dağlık ve engebeli bir bölge olması ve düzlük alanlarının kısıtlı olması, Artvin'in gelişimi açısından sınırlayıcı olmuştur. Bu topografik özellikleri şehir merkezindeki yerleşimin araziye bağlı olarak gelişmesini zorunlu kılmış, yapılar ve yapı adaları düzensiz şekilde konumlanmıştır. Köylerde ise arazi ve yaşam koşullarının gereği olarak yapılar birbirlerinden uzaktır. Topografyanın zorlu koşulları kent kimliğine de yansımıştır.

1549-1878 tarihleri arasında kesintisiz Osmanlı'nın idaresinde yönetilen Artvin'de, 1835 yılında dört (Çarşı, Dere, Orta Cami, Korzul) mahalle bulunmakta idi⁴⁷. Bu mahallelerden, bugün de aynı isimle varlığını sürdüren Çarşı Mahallesi eski yerleşimin merkezini oluşturmaktadır. Çarşı Mahallesi'nde, bitişik nizamlı yapıların oluşturduğu sıkışık bir doku görülmektedir. Bu mahallelerin her birinde birer cami bulunmakta idi: Korzul Mahallesi'nde Salih Bey Camii (1792), Çarşı Mahallesi'nde Çarşı Camii (1862), Orta Mahalle'de Orta Camii (1783 sonrası), Dere Mahallesi'nde Hasan Beşe Camii⁴⁸. Osmanlı döneminde, her mahallede Müslim veya gayrimüslim olsun bir ibadethane olması alışılmış bir uygulamadır. 1873 tarihli Trabzon

⁴⁵ Hilal Turgut, Ayşe Yavuz Özalp, Aslihan Erdoğan, "Artvin İlinde Doğal Çevrenin Kent Kimliğine Etkileri", *Süleyman Demirel Üniversitesi Orman Fakültesi Dergisi*, C. 13, S. 2 (2012), s. 177.

⁴⁶ a.yer.

⁴⁷ Hamit Şafakçı, "Osmanlı Dönemi Artvin-Merkez Camileri", *Karadeniz Sosyal Bilimler Dergisi*, C. 8, S. 15 (2016), s. 265.

⁴⁸ a.yer.

Salnamesinde Artvin’de dört tane Ermeni Kilisesi bulunduğu yazmaktadır⁴⁹. Fakat bu kiliselerin yerleri bilinmemektedir. Arşiv kayıtlarında h.1137 (1725) tarihli Arslan Paşa Camii’nden bahsedilse de bu caminin de tam olarak nerede olduğu tespit edilememektedir⁵⁰. Salih Bey Camii ile ilgili 1927 yılında şu bilgilere yer verilmiştir: “Korzul Mahallesi’nde ufak bir cami bulunmaktadır. Ermeniler bu yapıyı yaksalar da bölgenin kurtuluşunun ardından halk tarafından tamir edilmiştir”⁵¹. 28 Ağustos 1856 yılında Artvin’de büyük bir yangın çıkmıştır ve kent merkezindeki yapılar büyük tahribata uğramıştır. Bu yangında dört ekmek fırını, yedi kahvehane, 240 dükkân ve mağaza, Merkez’de bulunan bir cami, 27 odalı medrese, iki han ve hamam, 11 hane yanmıştır⁵². 31 Ağustos 1856 tarihli belgeye göre yanan medrese ve caminin yapılması için 400.000 kuruşa ihtiyacın olduğu ifade edilmiştir⁵³. 21 Şubat 1865 yılında caminin tamamlanmadığı ve ne kadar masraf olacağı konusunda yazılar yazılmıştır. 4 Mayıs 1865’de caminin masraflarının 24.000 kuruşunun halk tarafından karşılanacağı, 40.115 kuruşun da hazineden verilmesi istenmiştir⁵⁴. Daha sonraki dönemlerde bu caminin tam olarak nasıl yapıldığı bilinmemektedir. h. 1290 (1873) tarihli Trabzon Salnamesi’ne göre; Artvin’de bir hükümet konağı, 9 İslam mektebi, 12 çeşme, beş cami, bir medrese, bir hamam, sekiz fırın ve dört Ermeni Kilisesi bulunmaktadır⁵⁵. Bu yapılardan günümüze Salih Bey Camii, Orta Mahalle Camii, birkaç çeşme ve bazı konutlar ulaşmıştır. Artvin’in nüfusu 1843 yılında altı-yedi bin, 1869 yılında 17.942, 1872 yılında 15.972, 1876 yılında 16.074’dür⁵⁶. Bölgede 1878 yılından sonra başlayan Rus işgaliyle birlikte yerli halk göç etmeye başlamıştır. Artvin’de Rus işgali dönemindeki nüfus ise 1897 yılında 7091, 1902 yılında 6689, 1910 yılında 7494, 1916 yılında ise 6997’dir⁵⁷.

Artvin’de XIX. yy sonu ve XX. yy. başına tarihlendirilen mimari örneklerinin birçoğunu sivil yapılar oluşturmaktadır (Foto 1). Şehirde Osmanlı döneminde yapılmış)olan konutların, ana yapı malzemesi bölgenin sunduğu olanaklara bağlı olarak

⁴⁹ *Trabzon Vilayeti Salnamesi*, Trabzon Vilayeti Matbaası, h. 1290(1873), ss. 88-91.

⁵⁰ Başkanlık Osmanlı Arşivi(BOA), İE.EV., İbnülemin Evkâf, H: 22.09.1137, Dosya No 7789, Gömlek No: 72.

⁵¹ Şafakçı, “Osmanlı Dönemi Artvin-Merkez Camileri”, s. 267.

⁵² a.g.e., s. 270.

⁵³ BOA, MVL., Meclis-i Vala Belgeleri, h. 29.01.1973, Dosya No: 302, Gömlek No: 34.

⁵⁴ BOA, MVL., Meclis-i Vala Belgeleri, h. 08.12.1281, Dosya No: 709, Gömlek No: 2.

⁵⁵ *Trabzon Vilayeti Salnamesi*, Trabzon Vilayeti Matbaası, h. 1290(1873), ss. 88-91.

⁵⁶ Hayati Doğanay, Fatih Orhan, “Artvin İlinde Nüfusun Başlıca Özellikleri”, *Doğu Coğrafya Dergisi*, C. 19, S. 31 (2014), s. 4.

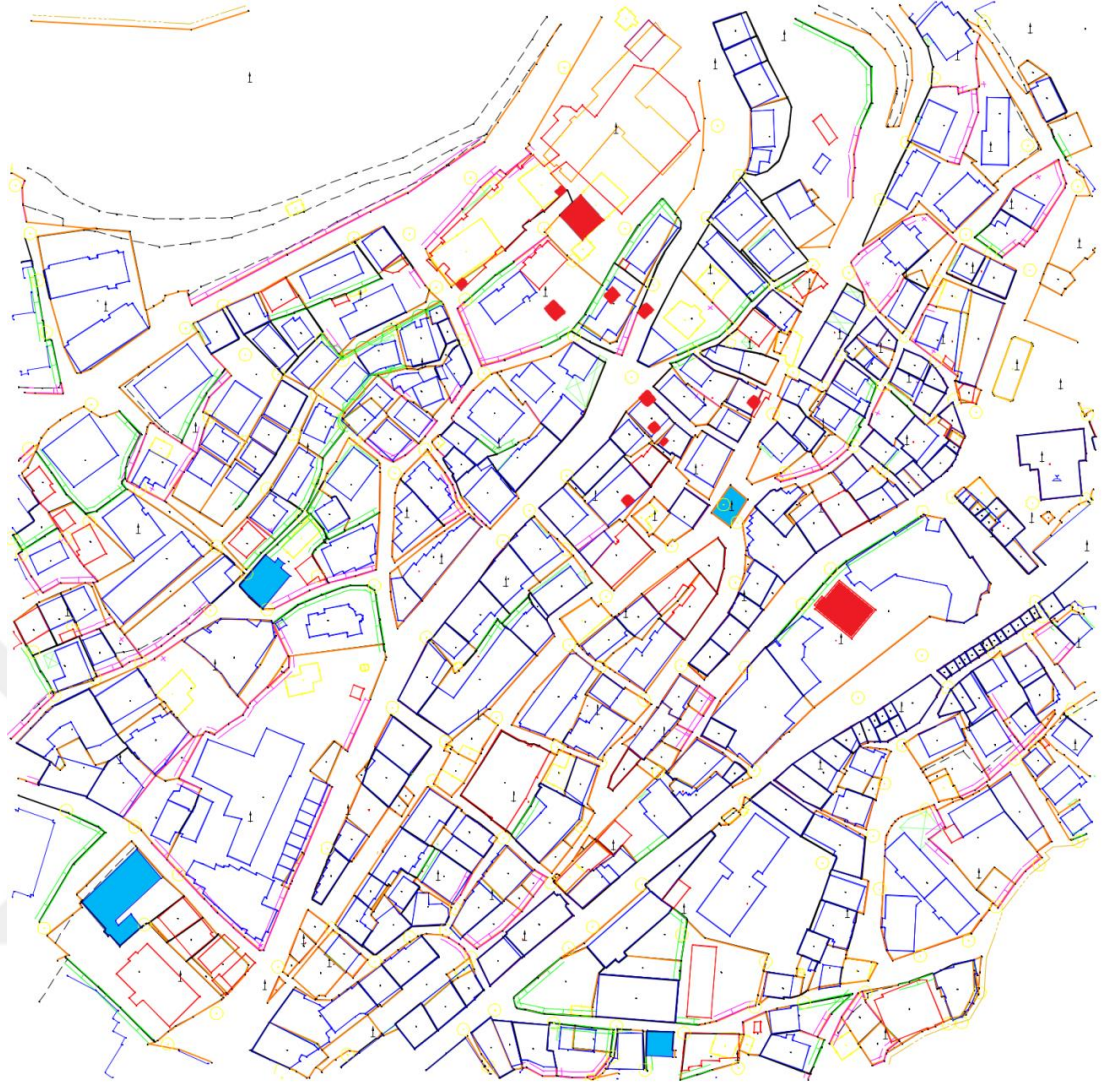
⁵⁷ Candan Badem, *Çarlık Yönetiminde Kars, Ardahan, Artvin 1878-1918*, s. 207.

geleneksel mimariyi biçimlendiren ahşaptır. Bu dönem yapıları genellikle iki veya üç katlı, iç sofalıdır. Eski fotoğraflarda görülebilen gösterişli ve özenli olanlardan günümüze ulaşan örnek yoktur, kalanlar daha niteliksiz ve mütevazı yapılardır.

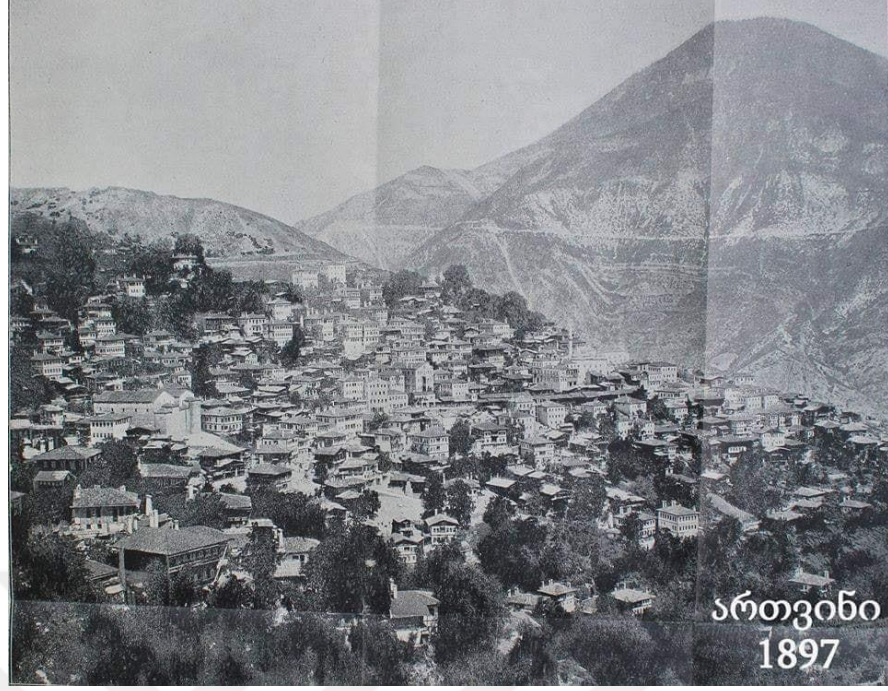
Rus işgali döneminde Artvin'in görünümü konusunda bugün varlığını sürdürebilen yapılar ve eski fotoğraflar kaynak oluşturmaktadır (Foto 2, Foto 3, Foto 4). Bu dönemde şehir planında köklü değişiklikler yapmadıkları anlaşılmaktadır. Mevcut yapılar aynı şekilde bırakılmış, ayrı bir yerleşim kurulmamış, şehrin merkezi noktalarına, Osmanlı yapılarından farklı özellikler taşıyan, o dönem Rusya'da yaygın olan eklektik üslupta taş ve tuğla binalar inşa etmişlerdir. Konutların yerleri ve mimari özellikleri bilinmemektedir. Kendi yaşam biçimlerine uygun yeni evler inşa etmiş olabilecekleri gibi, o dönemde var olan nitelikli konutları da kendilerine tahsis etmiş olabilecekleri düşünülebilir. Bu döneme ait hiçbir kilise ve okul yapısı tespit edilememiştir. Arşiv belgelerinde bahsi geçen Ermeni kiliselerini dönüşümlü olarak kullanmış olabilirler, ancak eğitim yapıları inşa etmiş olmalıdırlar.

Bugün tespit edilebilenlerin hepsi Çarşı Mahallesi'ndedir ve idari / resmi kullanım amaçlı inşa edilmiş, özel mülkiyette olan Eski Tekel İl Müdürlüğü Binası hariç benzer işlevlerle kullanılmaktadırlar (Çiz 1). Ana yapı malzemesi ahşap olan Osmanlı dönemi yapılarında bir avlu bulunmakta, yapıya giriş bu avlunun giriş kapısının karşısındaki bir kapıdan sağlanmaktadır. Cepheler genellikle bezemesizdir. Rus yapıları ise taş ve tuğla kullanılarak inşa edilmişlerdir. Avlu yoktur, sokaktan doğrudan yapıya girilmektedir. Özellikle ön cepheleri, pilasterler, bezeme panelleri, çeşitli bitkisel ve geometrik motiflerle zengin bir süsleme programına sahiptir.

Kısa dönem içerisinde Osmanlı ve Rus devletlerinin egemenliği altında kalan Artvin'de, her iki kültürün ürünü olan birbirinden farklı teknik ve tarzdaki yapılar kent dokusunu olumlu anlamda zenginleştirmiştir.

Çizim 1: Artvin Kadastro Planı.

Fotoğraf 1: Artvin'in 1897 yılına ait fotoğrafı⁵⁸.

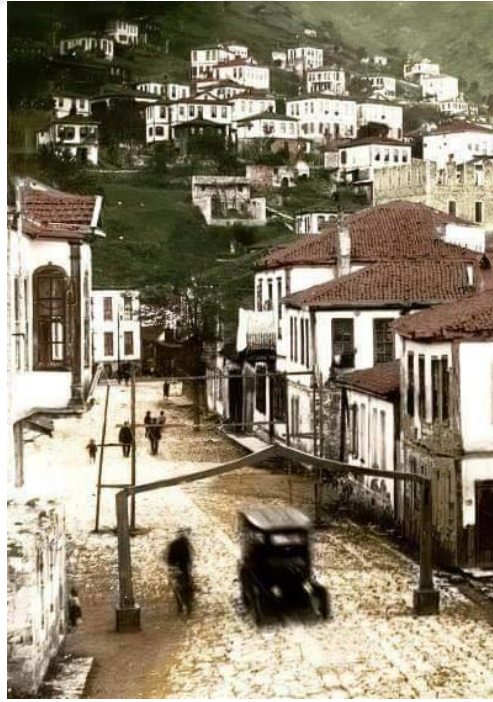
Fotoğraf 2: Artvin'in Rus işgali dönemine ait fotoğrafı⁵⁹.

⁵⁸ Artvin Valiliği Arşivi'nden alınmıştır.

⁵⁹ Artvin Valiliği Arşivi'nden alınmıştır.

Fotoğraf 3: Artvin'in 1952 yılına ait fotoğrafı⁶⁰.

Fotoğraf 4: Artvin'in 20. yy. ortalarına ait bir fotoğrafı⁶¹.

⁶⁰ <http://www.eskiturkiye.net/2148/artvin-1952>

⁶¹ Artvin Valiliği Arşivi'nden alınmıştır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ARTVİN'DEKİ RUS DÖNEMİ ESERLERİ

1. ESKİ TEKEL MÜDÜRLÜĞÜ BİNASI

Yeri: Çarşı Mahallesi Tekel Sokak No:14'de bulunmaktadır.

Tarihçe: Giriş kapısının üzerinde bulunan tarihe göre miladi 1908 yılında yapılmıştır. Yapının kamu binası olarak kullanılmak üzere yapılmış olmalıdır. Bir dönem Tekel Müdürlüğü binası olmuştur. Bugün özel mülktür. Yapı 1982 yılında tescillenmiş, 2012 yılında restore edilerek günümüzdeki halini almıştır⁶².

Mimari Özellikler: Kare planlı yapı bodrum ve çatı katı ile birlikte toplamda dört kattan meydana gelmektedir (Foto. 5). Giriş kuzey cephedeki çift kanatlı ahşap bir kapı ve batı cephedeki ikinci bir kapıdan sağlanmaktadır (Foto. 6). Sonraki dönemlerde bodrum katının güney duvarına bir kapı daha açılmıştır. Yapının kuzeyde bulunan ana giriş kapısı kuzey-güney doğrultusunda uzanan uzunca bir hole açılmaktadır. Bu holün iki yanında bitişik odalar bulunmaktadır. Kapının karşısında bulunan ahşap merdivenler ile birinci kata çıkılmaktadır. Yapının birinci katında da giriş kat planı tekrarlanmıştır.

Kuzey cephe yapının en hareketli cephesini oluşturmaktadır. Arazinin eğimli olmasından dolayı bodrum katının kuzey bölümü yol seviyesinin altında kalmaktadır. Bodrum katının doğu ucunda küçük bir pencere yer almaktadır. Zemin katta yapının orta ekseninde 150 cm. x 300 cm. boyutlarında giriş kapısı bulunmaktadır. Kapının doğu ve batı yanında 104 cm. x 220 cm. ölçülerinde iki pencere yer alır (Foto. 5, Foto. 7). Pencereler dış cephede lento ve söveler ile çevrelenmiştir. Birinci katta holün kuzey duvarında, giriş kapısının üzerinde, fer forjé korkuluk ile çevrelenmiş balkona açılan kapı bulunmaktadır (Foto. 8). Balkonun doğu ve batısında ikişer pencere vardır. Çatı katının alınlık kısmında üç pilaster ve üzerlerinde yuvarlak kemerle çevrelenmiş iki pencere, bunların iki yanında ise ikişer kör lomboz yer almaktadır.

Yapının doğu cephesi daha sade şekilde düzenlemiştir. Bodrum katında pencereler bulunmamaktadır. Kuzey cephedeki pencerelerle aynı boyutlarda, zemin katta iki, birinci katta ise üç pencere bulunmaktadır. Batı duvarda hiçbir açıklık bulunmaması, bugün boş olan arazide, bitişik başka bir yapının olduğuna işaret eder.

⁶² Dilek Yaşar, Sevnur Doğan, Muhammet Bilgin, *Artvin Kültür Envanteri 2012*, Artvin: Artvin Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, 2012, s. 58.

Güney cephe düzenlemesi kuzey cephe ile benzerdir. Yapının özgün halinde bodrum katında küçük pencereler varken restorasyon sonrası yol kotu düşürülerek bu cepheye bir kapı ve kapının doğu ve batısına birer pencere eklenmiştir. (Foto. 7). Bu değişikliklerden dolayı güneyde birinci kat olarak zemin katta yapının orta ekseninde balkon bulunmaktadır. Balkonun doğu ve batısında ikişer tane pencere açıklığı yer almaktadır. Birinci katta da yapının orta ekseninde bir balkon bulunmaktadır ve doğu ve batısında ikişer pencere yer almaktadır. Pencerelerin boyutları kuzey cephedeki pencereler ile aynıdır. Çatı katının alınlık kısmında kuzey cephedeki gibi yuvarlak kemer içerisine iki pencere bulunmaktadır. Doğu ve batısında ikişer tane kör lomboz yer almaktadır.

Binanın üzeri, çift eğimli kiremit kaplı çatıyla örtülmüştür (Foto 11), içten ahşap direkler ile desteklenmiştir. Çatının batısında iki pencere bulunmaktadır. Bacalar oldukça yüksek tutulmuş ve kare şeklindedir.

Fotoğraf 5: Eski Tekel İl Müdürlüğü Binası, kuzeyden görünüş.

Fotoğraf 6: Eski Tekel İl Müdürlüğü Binası, giriş kapısı.

Fotoğraf 7: Eski Tekel İl Müdürlüğü Binası, güneyden görünüş.

Fotoğraf 8: Eski Tekel İl Müdürlüğü Binası, kuzey cephede bulunan balkon.

Süsleme: Yapıdaki süsleme unsurları ön (kuzey) ve arka (güney) cephelerde toplanmıştır. Zemin katın giriş kapısı ahşaptandır ve oyma tekniğinde yapılmıştır. Giriş kapısı iki kanatlı olarak düzenlenmiştir. Kapı kanatları altta kare, üstte ise dikdörtgen panellere ayrılmış ve bunlar birer kemerle taçlandırılmıştır (Foto. 6). Üstteki panelleri cam pencereleri ve fer forjé şebekeleri çerçevelerken, alttakiler geometrik motifler ve ışınsal bezeme motifi ile bezenmiştir. Kapının en üst kısmında iki adet kare aydınlatma penceresi bulunmaktadır. Günümüzde orijinal renginde değildir ve kahverengi yağlı boya ile boyanmıştır. Kuzey cephede zemin katta pencerelerin alt kısımlarında ortaları bezemesiz kartuşlar bulunmaktadır (Foto. 5). Giriş kapısının doğusunda iki tane, batısında bir tane yer almaktadır. Pencere lentolarının ortalarında alçıdan işlenmiş kabartma melek figürleri yer almaktadır (Foto. 5). Kuzey cephenin doğu ve batı ucunda yivli gövdelere ve sahip pilasterler yer almaktadır (Foto.9). Birinci katta pencere altlarında kartuşların ortalarında kabartma dört akantus yaprağından oluşan bezeme bulunmaktadır. Bunlar balkonun doğusunda ve batısında olmak üzere ikişer tanedir (Foto. 10). Zemin kattaki melek tasvirleri, birinci katın pencere çerçevelerinde de tekrarlanmıştır. Kuzey duvar kat aralarında ve pencere altlarındaki kornişlerle yatay olarak bölünmüştür. Saçak altı kornişleri dış sırası ile süslenmiştir. Çatı alınlığında bulunan iki pencerenin üst kısmında melek tasviri yer almaktadır.

Güney cephe, kuzey cepheye göre daha sade şekilde düzenlenmiştir. Kuzey cephede pencere altlarındaki dikdörtgen kartuşlar güneyde bulunmamaktadır (Foto. 3). Pencerenin üst kısmında kilit taşı şeklinde çıkıntılar yer almaktadır. Güney cephedeki süsleme çatı alınlığında bulunan erkek portresidir.

Fotoğraf 9: Eski Tekel İl Müdürlüğü Binası, pilaster başlığı.

Fotoğraf 10: Eski Tekel İl Müdürlüğü Binası, bitkisel süslemeli kartuşlar.

Fotoğraf 11: Eski Tekel İl Müdürlüğü Binası, çatı batıdan görünüş.

Malzeme: Bodrum katının beden duvarları taştan, diğer katlar tuğladan örülmüştür. Yer döşemeleri, tavan, kapı ve pencere kanatları, merdivenlerde ve çatıda ahşap kullanılmıştır. Çatı dıştan kiremitle kaplanmıştır. Duvarların iç ve dış yüzeyleri sıvalı ve boyalıdır. Pilasterler ve başlıkları, pencerelerin söve ve lentoları alçıdan kalıp kullanarak yapılmıştır. Kornişler taştan işlenmiştir. Yapı elemanı olarak demir, balkonlarda taşıyıcı olarak kendine yer bulmuştur. Aydınlatma pencerelerinin ve balkonun dekoratif korkulukları dövme demirden işlenmiştir. Demirden yapılmış bir diğer öge de kapı tokmaklarıdır.

2. ESKİ SAĞLIK MÜDÜRLÜĞÜ BİNASI

Yeri: Çarşı Mahallesi, Yavuz Sokak, No:1'de bulunmaktadır.

Tarihçe: XIX. yy. sonu veya XX. yy. başlarında inşa edilen yapı 1982 yılında tescillenmiş, ancak 2017 yılında yıkılarak aynı yerde benzer görünümde bir bina inşa edilmiştir⁶³. Özgün yapı bir dönem Artvin Devlet Hastanesi olarak kullanılmıştır. Günümüzdeki yeni bina Sağlık İl Müdürlüğü'nün kullanımındadır.

Mimari Özellikler: Kareye yakın dikdörtgen planlı, çatı katıyla birlikte beş katlı bir yapıdır (Çiz. 2). Yapının özgün halinde ana giriş yola bakan güney cephede, zemin katta iken, onarımlar sırasında kapı pencereye dönüştürülmüş, yapının planında da değişiklik yapılmıştır. Bugünkü girişler batı cepheden, birinci ve ikinci katlardaki kapılar ile sağlanmaktadır. Birinci kattaki ana kapıdan girildikten sonra uzunlamasına bir hol, iki yanında hole açılan bitişik odalar ve karşıda, holün kuzeyinde merdiven kuyusu bulunmakta idi. Benzer plan kurgusu iki ve üçüncü katlarda da uygulanmıştır.

Sokağa bakan güney cephe, diğerlerine göre daha hareketlidir. Zemin katta dört, birinci katta beş pencere bulunmaktadır. Eşit boyuttaki pencereler 118 cm. x 196 cm. ölçülerindedir. (Foto 12, Foto 13). Duvar düzleminden dışa taşan söve ve lento ile çevrelenmişlerdir. (Foto 14). İkinci ve üçüncü katlarda yapının orta ekseninde birer balkon yer almaktadır ve balkonun doğu ve batısında ikişer tane pencere bulunmaktadır. Tek kanatlı kapılardan çıkılan, demir konsollar ile taşınan balkonlar, fer forjé korkuluklar ile çevrelenmiştir. Çatı katında daha küçük boyutta yarım daire planlı bir balkon ve yuvarlak kemerli, balkon kapısı, yanlarında birer pencere ve bunların da

⁶³ a.g.e., s. 65.

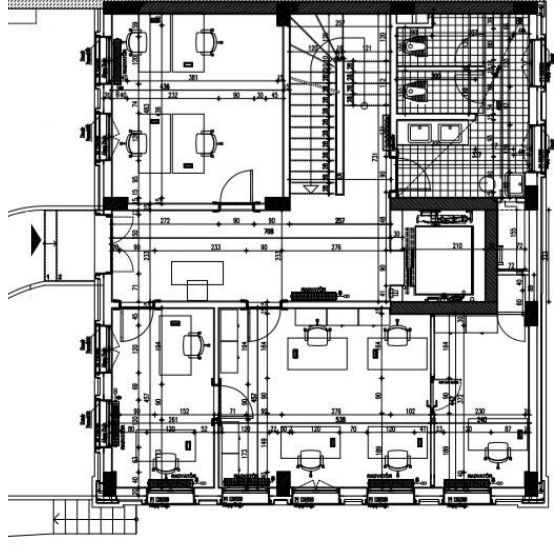
yanlarında küçük birer lomboz yer almaktadır. Pencereilerin doğu ve batısına birer k6r lomboz yerleştirilmiştir (Foto 16).

Arazinin eğimli olmasından dolayı batı cephenin zemin katı toprağın altında kalmıştır. Birinci katta yapının orta ekseninde 150 cm. x 290 cm. 6lçülerinde kapı bulunmaktadır. Kapı dıştan pencerelerinkine benzer taş s6ve ve lentolar ile çevrelenmiştir. Kuzey ve g6neyinde ikişer pencere yer almaktadır. İkinci katta da birinci kattaki kapının 6st6nde giriş kapısı ve kuzey ve g6neyinde ikişer pencere yer almaktadır. Kapı ve pencere 6lç6leri birinci kattakilerle aynıdır. 66nc6 katta giriş kapısının 6st6nde fer forj6 korkulukla ile çevrelenmiş dikd6rtgen planlı bir balkon bulunmaktadır. Balkonun kuzey ve g6neyinde ikişer tane pencere yer almaktadır.

Kuzey cephe sade bir g6r6nt6 çizmektedir. Zemin kat ve birinci katları arazinin eğimli olmasından dolayı toprağın altında kalmıştır. İkinci ve 66nc6 katlarda d6rder dikd6rtgen pencere bulunmaktadır. Kuzey cephedeki pencereler, diğer cephelerdeki pencereler ile 6lç6ler bakımından aynıdır. atı alınlığında yuvarlak kemerli iki pencere yer almaktadır. Pencereilerin doğu ve batısında birer k6r lomboz bulunmaktadır.

Doğu cephede sadece 66nc6 katta d6rt dikd6rtgen pencere yer almaktadır. İlk iki katta hiçbir açıklığın yer almamasına dayanarak geçmişte bitişik, daha alçak başka bir yapının olduğu kabul edilebilir.

Binanın 6zeri, çift eğimli kiremit çatı ile 6rt6lm6ştir. Bacalar tuğlardan 6r6lm6ştir; dar ve y6ksektir.

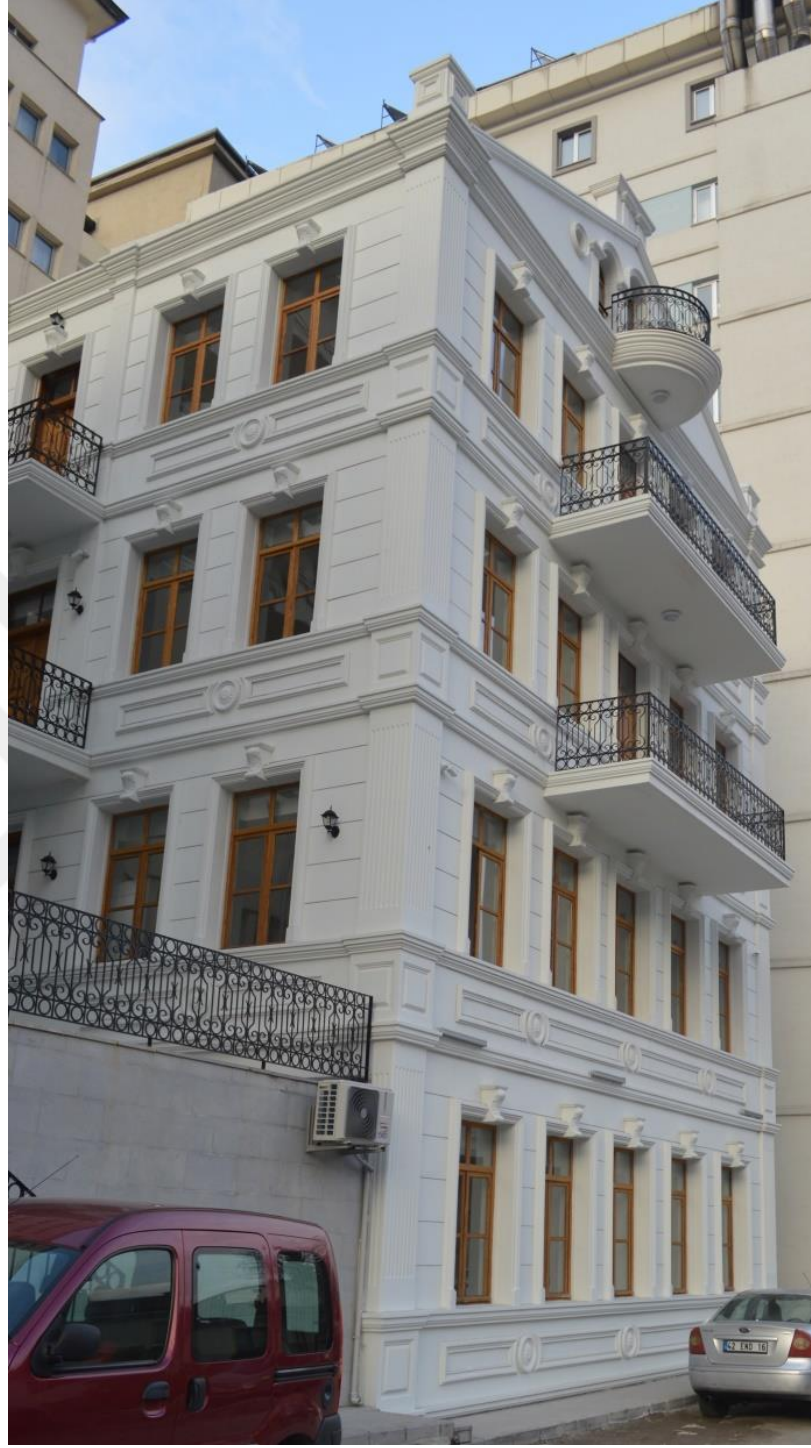
Ö:1/100

Çizim 2: Eski Sağlık Müdürlüğü Binası, zemin kat planı⁶⁴.

Fotoğraf 12: Eski Sağlık Müdürlüğü Binası, güneyden görünüm (restorasyon öncesi hali).

⁶⁴ Artvin Sağlık İl Müdürlüğü'nden alınmıştır.

Fotoğraf 13: Eski Sağlık Müdürlüğü Binası, güneyden görünüm (restorasyon sonrası hali).

Süsleme: Yapıdaki süsleme öğeleri sadece dış cephelerde görülür. Cepheler, yanlardan yivli pilasterler ile sınırlanmış (Foto 13), kademeli kornişler ile yatay olarak bölünmüş, katlar vurgulanmıştır.

Pencere altlarında, iki korniş arasında kalan alan kartuşlar ve ortalarında rozet motifleri ile süslenmiştir (Foto 14). Profilli silmelerle çerçevenmiş pencere ve kapıların lentolarında kilit taşı taklidi, “S kıvrımlı” kabartma yaprak motifli süslemelere yer verilmiştir (Foto 15). Çatı katında kapı ve pencereler yanlardan birer küçük pilaster ile çevrelenmiştir (Foto 16).

Kuzey ve güney cephelerde çatı kısmına tepelikler konulmuştur.(Foto 16).

Fotoğraf 14: Eski Sağlık Müdürlüğü Binası, kartuşlar.

Fotoğraf 15: Eski Sağlık Müdürlüğü Binası, pencere.

Fotoğraf 16: Eski Sağlık Müdürlüğü Binası, çatı katı, kuzeyden görünüş.

Malzeme: Beden duvarlarında çoğunlukla tuğla kullanılmıştır, sadece zemin katta temel seviyesinde taş görülmektedir. Pilasterler, kilit taşları ve kornişler taştan işlenmiştir. Balkon korkulukları ve taşıyıcı konstrüksiyon demirdendir. Yer döşemeleri, tavan, kapı ve pencere kanatlarında ahşap kullanılmıştır. Ahşap kapı ve pencere kanatları yerinde değildir.

3.ESKİ ADLİYE BİNASI

Yeri: Çarşı Mahallesi, Adliye Sokak, No:8'de bulunmaktadır.

Tarihçe: Kapının üzerinde bulunan kitabeğe göre yapı 1900'lü yıllarda inşa edilmiştir⁶⁵. İlk inşasından itibaren kamu binası olarak kullanılmıştır. Tescil kararında Adliye Binası olarak geçse de günümüzde İl Milli Eğitim Müdürlüğü binası olarak kullanılmaktadır. 1982 yılında tescil edilen yapı kısmi onarımlarla günümüze ulaşmıştır.

Mimari Özellikler: Yapı, dikdörtgen planlı olup, bodrum ve çatı katıyla birlikte dört kattan oluşmaktadır (Çiz 3). Giriş kuzey cephede bulunan kapı ile sağlanmaktadır (Foto 17, Foto 18). Kapıdan girildikten sonra kuzey-güney doğrultusunda uzanan bir hol ve bu hølün etrafına dizilmiş dörtgen planlı odalar yer almaktadır. Giriş kapısının karşısında üst katlara çıkmak için merdivenler inşa edilmiştir. Zemin katta uygulanan plan şeması, birinci katta da tekrar edilmiştir. Sonraki dönemlerde güneyine iki bölüm daha eklenerek yapı büyütülmüştür.

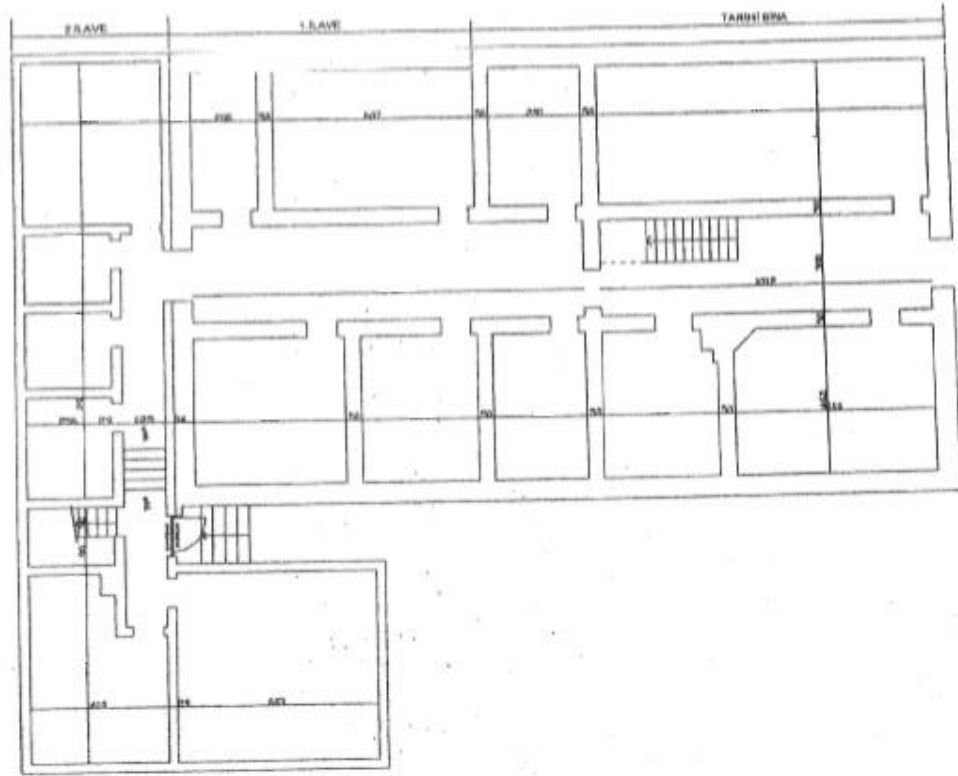
Zemin katta, kuzey cephenin orta ekseninde 155 cm. x 360 cm. ölçülerinde çift ahşap kanatlı kapı bulunmaktadır (Foto 15). Kapı dıştan taş söve ve lentolar ile

⁶⁵ a.yer.

çevrenmiştir. Kapının doğu ve batısında ikişer pencere yer almaktadır. 108 cm. x 190 cm. ölçülerinde olan pencereler dıştan taş söve ve lentolar ile çevrenmiştir (Foto 20). Birinci katta kapının hemen üzerinde dikdörtgen, fer forjé demir korkuluklara sahip balkon bulunmaktadır ve demir konsollar ile taşınmaktadır (Foto 17). Balkona geçiş daha küçük ölçülerde taş söve ve lentolarla çevrenmiş kapı ile sağlanmaktadır. Balkonun doğu ve batısında ikişer pencere bulunmaktadır ve zemin kattaki pencereler ile ölçüleri aynıdır. Çatı alınlığında yuvarlak kemerlere sahip iki pencere ve bunların ortasında dikdörtgen bir pencere yer almaktadır (Foto 17).

Doğu cephede giriş ve birinci katlarda beşer tane dikdörtgen pencere bulunmaktadır. Batı cephede ise giriş ve birinci katlarda aynı şekilde beşer dikdörtgen pencere yer almaktadır. Güney cepheye bitişik farklı bir yapı olduğu için pencere bulunmamaktadır.

Yapı çift eğimli kırma çatı ile örtülüdür.

Çizim 3: Eski Adliye Binası, zemin kat planı⁶⁶.

⁶⁶ Artvin İl Milli Eğitim Müdürlüğü'nden alınmıştır.

Fotoğraf 17: Eski Adliye Binası, kuzeyden görünüm (restorasyon öncesi hali)⁶⁷.

Fotoğraf 18: Eski Adliye Binası, kuzeyden görünüm (restorasyon sonrası hali).

⁶⁷ <https://www.kulturportali.gov.tr/turkiye/artvin/kulturenvanteri/eski-adliye-binası653119>

Süsleme: Yapının kuzey ve doğu duvarlarında yoğunlaşan bezeme programında, diğer Rus yapılarında benzeri olmayan motiflere rastlanmaktadır. Yapının kuzeydoğu ve kuzeybatı köşelerinde, giriş kapısının ve aynı eksendeki balkon kapısının iki yanında gövdeleri yivli pilasterler yer almaktadır (Foto. 17, Foto. 18). Katlar arasında ve pencere atlarına uzanan kademeli silmelere sahip kornişler, pilasterler üzerinde dışarıya taşarak devam etmekte, postament ve başlıklarını oluşturmaktadır. Birinci kat ile çatı katı arasındaki kornişin silmelerinden biri dişli frizdir. Birinci katın pencerelerinin altında, iki korniş arasında kalan alanı, üzerinde testere dişi bulunan kordon ve püsküllerden oluşan bezeme bandı süsler (Foto 17, Foto 18). Giriş katında aynı bölümde, kartuş ve aralarında rozet motifleri bulunmaktadır. Pilasterlerin postamentlerinin yüzeyleri daire madalyon içinde ışınsal bezeme ile süslenmiştir (Foto 21).

Kapı ve pencereler kademeler oluşturarak yerleşmiş silmelerle çerçevelenmiştir. Birinci katta sadece söveler, zemin katta söve ve lentoların ortalarına üzerine dairesel kabartma motifler yerleştirilmiştir. Pencereler ayrıca kıvrımlı, stilize bitkisel motiflerle taçlandırılmıştır.

Giriş kapısının ahşap kapı kanatları özenli bir işçilik ve zengin motif çeşitliliği sunmaktadır. Günümüzde tepe penceresinin yerine tabela oturtulmuştur. Üstte dalga/kesik dalga motif bandı, iki yanında birer servi kabartması görülmektedir.

Kapı kanatlarının üst kısımlarında, yüzeyleri kabartma bezemeli birer kesik kemer ile taçlanmış ve demir şebekeli pencereler yer alır. Pencerelerin yanlarındaki stilize bitkisel motifli düşey bezeme bantları, bunların üzerlerindeki konsollar ve konsolların üzerine oturan lento antik bir kapı çerçevesini taklit eder gibidir. Yatay kapı kulpları, pencerelerin altlarındaki çiçek kabartmalı kemerlerin içine monte edilmiştir. En alttaki dörtgen panellerde dört köşesinden ışınlar çıkan madalyon içine aslan başı kabartması işlenmiştir. (Foto 19). Günümüzde orijinal renginde değildir ve beyaz yağlı boya ile boyanmıştır.

Yapının güney ve batı cephesinde süslemeye yer verilmemiştir.

Fotoğraf 19: Eski Adliye Binası, giriş kapısı.

Fotoğraf 20: Eski Adliye Binası, pencere.

Fotoğraf 21: Eski Adliye Binası, pilaster detayı.

Malzeme: Kâgir yapının beden duvarlarında tuğla kullanılırken, kapı ve pencere kanatlarında, yer ve tavan döşemelerinde, merdivenlerde ahşap kullanılmıştır. Kapı ve pencere çerçeveleri, pencere üstü süslemeler, pilasterler alçıdan yapılmıştır. Balkon korkuluklarında, kapı tokmakları ve kapı aydınlık pencerelerinde demir kullanılmıştır.

4. ESKİ ASKERLİK ŞUBESİ BİNASI

Yeri: Çarşı Mahallesi, Şube Sokak, No:22'de bulunmaktadır.

Tarihçesi: Kitabesi bulunmayan yapı, XIX. yy. sonunda veya XX. yy. başlarında inşa edilmiştir⁶⁸. İlk işlevi bilinmemektedir, kamu binası olarak kullanılmak üzere yapılmış olmalıdır. Bir süre Askerlik Şubesi olarak kullanılmıştır. 1982 yılında tescillenmiş, 2011 yılında Kültür ve Turizm Bakanlığı tarafından restore ettirilmiştir. Halen Artvin İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü hizmet binası olarak kullanılmaktadır.

Mimari Özellikler: Kareye yakın dörtgen planlı yapı toplam dört kattan oluşmaktadır (Çiz. 4, Foto 22). Ön cephesi güneye bakmaktadır. Zemin katta, giriş holünden geçilen ikisi eşit büyüklükte, bir daha küçük, köşelere yerleşmiş üç oda ve WC bulunmaktadır. Merdiven kapının batısındadır. Birinci kata, batı cephede açılmış olan bir kapıdan da girilebilmektedir. Bu katta da küçük bir hol ve üç oda bulunmaktadır. Merdiven kuyusu güney duvara bitişiktir. Aynı plan şeması ikinci katta da uygulanmıştır.

Yapının güney cephesinde zemin katta kapının doğu ve batısında dikdörtgen iki pencere bulunmaktadır. Birinci katta 105 cm. x 212 cm. ölçülerinde beş pencere yer

⁶⁸ a.g.e., s. 66.

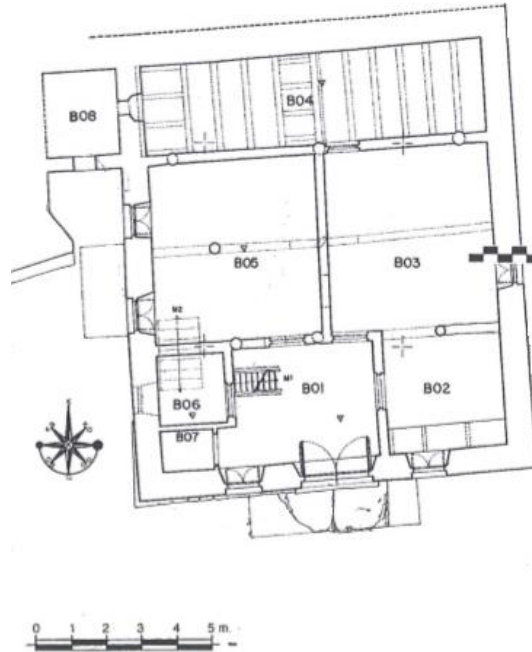
almaktadır (Foto 22). Pencereilerin hepsi taş lento ve söveler ile çevrelenmiştir (Foto 23). İkinci katta yapının orta ekseninde fer forjé demir korkuluklarla çevrelenmiş dikdörtgen bir balkon, balkon kapısının doğu ve batısına yerleştirilmiş ikişer pencere bulunmaktadır. Çatı alınlığında yuvarlak kemerli iki pencere ve doğu ve batısına birer kör lomboz eklenmiştir.

Batı cephede zemin katta iki küçük pencere bulunmaktadır. Bunlar 86 cm. x 65 cm. ölçülerindedir. Birinci kattaki giriş kapısı 130 cm. x 295 cm. ölçülerindedir. Kapının güneyinde bir, kuzeyinde ise iki pencere bulunmaktadır. İkinci katta cephenin orta ekseninde küçük bir balkon yer almaktadır (Foto. 24). Balkona geçiş ana giriş kapısından daha küçük, çift kanatlı kapı ile sağlanmaktadır. Balkonun kuzeyine iki, güneyine ise birer pencere eklenmiştir.

Arazinin eğimli olmasından dolayı zemin katın kuzey kısmı toprağın altında kalmıştır. Kuzey cephede birinci katta 86 cm. x 65 cm. ölçülerinde iki küçük pencere bulunur. Çatı katında yuvarlak kemer içerisine alınmış iki pencere, bunların doğu ve batısına yerleştirilmiş birer kör lomboz yer almaktadır (Foto 25).

Yapının doğu cephesinde pencere açıklığı ve balkon bulunmamaktadır.

Yapı çift eğimli, ahşap iskeletli, kiremit kaplı kırma çatı ile örtülmüştür.

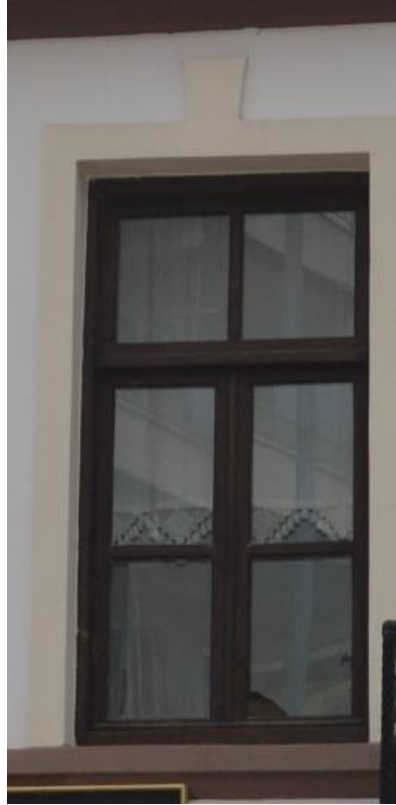

Çizim 4: Eski Askerlik Şubesi, zemin kat planı⁶⁹.

⁶⁹ Seyfi Başkan, "Artvin'de Geleneksel Ev Mimarisi", *Vakıflar Dergisi*, S. 31 (2008), s. 120.

Fotoğraf 22: Eski Askerlik Şubesi Binası, güney cephe.

Fotoğraf 23: Eski Askerlik Şubesi Binası, pencere.

Fotoğraf 24: Eski Askerlik Şubesi Binası, batı cephe.

Süsleme: Süsleme bakımından yapıdaki tek dikkat çekici öge, çatı pencerelerinin üzerindeki duvar yüzeyine applike edilmiş çeyrek disk şeklinde, kabartma bitkisel bezemelere sahip alçı süstür (Foto 25). Kornişler, kapı ve pencere çerçeveleri düz, bezemesizdir.

Fotoğraf 25: Eski Askerlik Şubesi Binası, çatı katı, kuzeyden görünüş.

Malzeme: Yapıda tuğla ve ahşap beraber kullanılmıştır. Tuğla örgü arasında ahşap hatıllara yer verilmiştir. Kapı ve pencere kanatları, yer döşemeleri, tavan

kaplamaları ve merdivenler ahşaptır. Balkon korkuluklarında ve balkonun taşıma sisteminde demir kullanılmıştır. Çatı alınlığında kullanılan süsleme ögesi alçıdan, kornişler ise taştan yapılmıştır.

5.KADASTRO MÜDÜRLÜĞÜ BİNASI

Yeri: Çarşı Mahallesi, Kenar Sokak, No:1'de bulunmaktadır.

Tarihçesi: Yapıda kitabe bulunmamaktadır. Mimari özelliklerinden dolayı XIX. yüzyıl sonu, XX. yüzyıl başlarına tarihlendirilmektedir⁷⁰. Günümüze kadar pek çok onarım geçirmiştir. Son olarak 2005 yılında restore edilmiş ve günümüzdeki halini almıştır⁷¹. Yapıldığı tarihten bu yana işlevler üstlenmiştir. Kız Meslek Lisesi olarak kullanıldığı dönemde batısına eklemeler yapılmıştır. Günümüzde Tapu ve Kadastro Müdürlüğü binası olarak hizmet vermektedir. Yapı 06.02.1982 tarihinde tescillenmiştir.

Mimari Özellikler: Dikdörtgen bir alan üzerinde toplam dört kat olarak inşa edilmiştir (Çiz. 5). Ön cephesi güneye bakmaktadır. Yapıya iki giriş bulunmaktadır. Bunlardan biri zemin katta güney cephede, diğeri ise doğu cephede birinci kattadır. Güney cepheden yapıya girildiğinde holün etrafına dizilmiş dört kare planlı oda ve WC bulunmaktadır. Holün kuzeyinde merdivenler bulunmaktadır. Doğu kapıdan girildikten sonra uzunca bir hol bulunmaktadır ve holün etrafına dizilmiş odalar yer almaktadır. Doğu kapısının hemen güneyinde ahşap merdivenler vasıtasıyla üst katlara erişim sağlanmaktadır. Aynı plan şeması ikinci katta da tekrar edilmiştir.

Güney cephe, yapının en hareketli cephesini oluşturmaktadır. Zemin katta giriş kapısı ve kapının doğusuna yerleştirilmiş dört tane farklı boyutlarda dikdörtgen pencere yer almaktadır (Foto 26, Foto 27). Birinci katta, beş tane 135 cm. x 175 cm. boyutlarında dikdörtgen pencere bulunmaktadır (Foto 28). İkinci katta, yapının orta ekseninde fer forjé demir korkuluklara sahip, demir konsollar ile taşınan, dikdörtgen planlı balkon yer almaktadır (Foto 28). Balkonun doğu ve batısında ikişer pencere bulunmaktadır. Pencereler taş söve ve lentolar ile çevrelenmiştir. Çatı alınlığında pilasterler ve kemerler ile çevrelenmiş iki pencere özgün biçimlerini kaybetmiştir. Çatı üzerinde bir de tepelik yükselir.

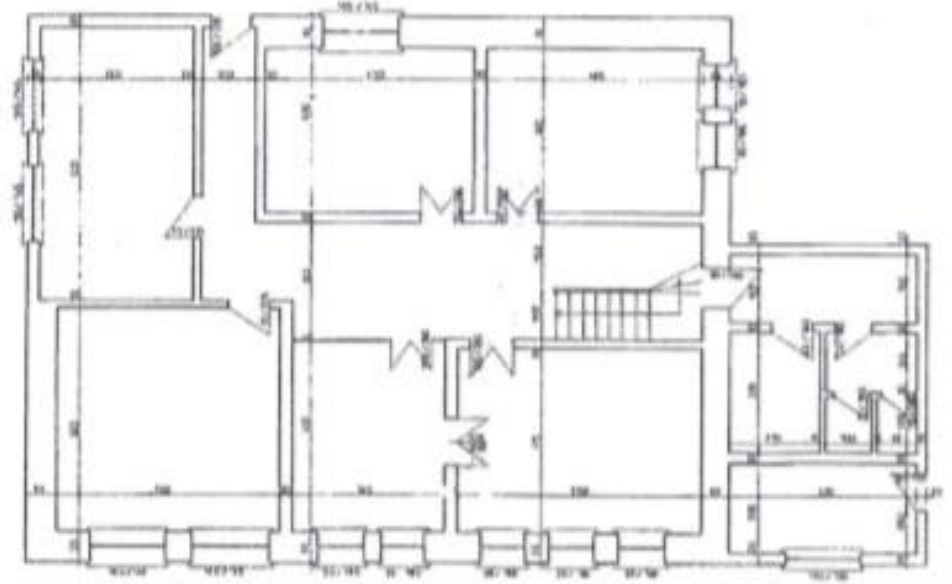
⁷⁰ a.g.e., s. 67.

⁷¹ a.yer.

Arazinin eğimli olmasından dolayı zemin katın doğu kısmı sokak kotunun altında kalmıştır. Birinci katta giriş kapısı ile kuzey ve güneyinde dikdörtgen iki pencere yer almaktadır. İkinci katta ise toplam beş pencere sokağa bakmaktadır.

Kuzey cephede zemin kat ve birinci katın yarısı toprağın altına kalmıştır. İkinci katta toplam dört pencere bulunmaktadır. Batı cephesi sonradan yapılan eklemeler dolayısıyla özgünlüğünü kaybetmiştir.

Binanın kiremitle kaplanmış olması gereken çift eğimli kırma çatısı sac ile kaplanmıştır. Çatı içten ahşap direkler ile desteklenmiştir. Bacalar yüksek ve kare kesitlidir.

Çizim 5: Kadastro Müdürlüğü Binası, 1. kat planı⁷².

⁷² Seyfi Başkan, “Artvin’de Geleneksel Ev Mimarisi”, s. 132.

Fotoğraf 26: Kadastro Müdürlüğü Binası, güneyden görünüş (restorasyon öncesi hali)⁷³.

Fotoğraf 27: Kadastro Müdürlüğü Binası, güneyden görünüş (restorasyon sonrası hali)

⁷³ <https://www.kulturportali.gov.tr/turkiye/artvin/kulturenvanteri/kadastro-mudurlugu-binasi>

Fotoğraf 28: Kadastro Müdürlüğü Binası, pencere.

Süsleme: Süsleme programı, cephelerde köşelere yerleştirilmiş olan yivli gövdeli pilasterler, kat geçişlerinde ve pencere altlarında uzanan profilli silmelerle donanmış kornişler, kapı ve pencere çerçeveleri ile çatı alınlığı düzenlemesinden oluşur. Çatı alınlığında, pencerelerin üzerindeki kemerlerin üzerinde, ortada çeyrek disk şeklinde bitkisel bezemelere sahip süsleme bulunmaktadır. Kuzey ve güney cephelerde duvar ile aynı düzlemde saçak üzerinde birer tepelik yerleştirilmiş, ortalarına yüksek kabartma rozet işlenmiştir (Foto 29).

Fotoğraf 29: Kadastro Müdürlüğü Binası, çatı katı, güneyden görünüşü.

Malzeme: Yapı zemin katta taş ve tuğla kullanılarak inşa edilmiştir. Yer döşemeleri, tavan, oda kapıları ve merdivenlerde ahşap kullanılmıştır. Balkon korkulukları ve taşıma sisteminde demir kullanılmıştır. Cephelerde kullanılan kornişlerde taştan yapılmıştır. Çatı alınlığında bulunan süsleme alçıdan yapılmıştır.

6. ESKİ SAĞLIK MÜDÜRLÜĞÜ BİNASI 2

Yeri: Artvin Merkez, Çarşı Mahallesi Yavuz Sokak'ta bulunmaktadır.

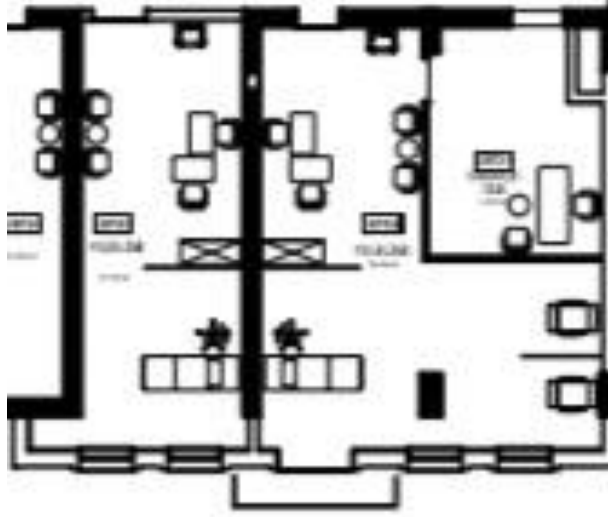
Tarihçesi: Yapının kitabesi bulunmamaktadır. XX. yüzyıl başlarında yapılmıştır⁷⁴. 1982 yılında tescillenmiştir. Uzun yıllardan bu yana İl Sağlık Müdürlüğü ek hizmet binası olarak hizmet vermektedir. 2006 yılında yapılan yeni hastane binasıyla birlikte bu bina da restore edilmiştir. Çatı katı yıkılmış, üzerine yeni bir yapı inşa edilmiştir.

Mimari Özellikler: Kareye yakın dikdörtgen planlı yapının üç katı günümüze ulaşmıştır (Çiz. 6, Foto 30). Özgün girişi günümüzde kullanılmamaktadır. Güney cephede bulunan kullanılmayan kapı 137 cm. x 290 cm. boyutlarında etrafi söve ve lento ile çevrelenmiş kapı bulunmaktadır (Foto 30). Günümüzde zemin ve birinci katlarda dikdörtgen planlı üç oda bulunmaktadır.

Güney cephede bodrum katında 90 cm genişliğinde 30 cm. yüksekliğinde dört pencere, zemin katta ise giriş kapısının doğu ve batısında 100 cm. x 180 cm. boyutlarında ikişer pencere bulunmaktadır (Foto 31). Birinci katta yapının orta ekseninde, giriş kapısının hemen üstünde dikdörtgen planlı fer forjé korkuluklar ile çevrelenmiş balkon yer almaktadır (Foto 30). Balkonun doğu ve batısında ikişer pencere bulunur.

Doğu cephede zemin kat ve birinci katta ikişer tane dikdörtgen pencere bulunmaktadır. Batı ve kuzey duvarlara bitişik yeni hastane binası yapıldığı için orijinalliği kaybetmiştir.

⁷⁴ Dilek Yaşar, Sevnur Doğan, Muhammet Bilgin, *Artvin Kültür Envanteri 2012*, s. 63.

Çizim 6: Eski Sağlık Müdürlüğü Binası 2, zemin kat planı⁷⁵.

Fotoğraf 30: Eski Sağlık Müdürlüğü Binası 2, güneyden görünüşü.

Süsleme: Ön cephenin iki köşesinde ve giriş kapısının yanlarında yivli gövdeli pilasterler, çatı saçağına kadar yükselmektedir. Kat geçiş seviyelerinde ve pencere altlarında ikişer korniş yer almaktadır. Zemin ve birinci kat pencere altlarında, kornişler ile sınırlanan alanda kartuşlar ve rozet motifinden oluşan bezeme bantları işlenmiştir. Pencere lentolarının ortalarına “S” kıvrımlı konsol biçiminde, yüzeylerinde yaprak motifi bulunan bezemeler bulunmaktadır (Foto 31). Birinci kat üzerindeki iki korniş

⁷⁵ Artvin Sağlık İl Müdürlüğü’nden

arasında meander bandı uzanmaktadır. Aynı kısımda, yapının orta ekseninde yarım disk şeklinde ışınsal bezeme bulunmaktadır (Foto 32).

Fotoğraf 31: Eski Sağlık Müdürlüğü Binası 2, pencere ve pilaster.

Fotoğraf 32: Eski Sağlık Müdürlüğü Binası 2, saçak kısmı.

Malzeme: Dış duvarlar tuğla örgüdür. Günümüzde iç kısmı orijinal olmadığı için daha önceki dönemlerde hangi malzemelerin kullanıldığı bilinmemektedir. Tavan ve döşemeler, merdivenler, kapı ve pencere kanatlar ahşap olmalıdır. Dış cephenin süsleme öğeleri alçıdan yapılmıştır.

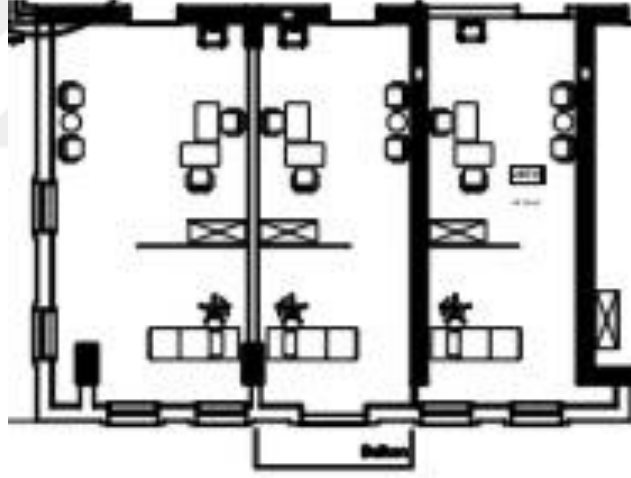
7. ESKİ SAĞLIK MÜDÜRLÜĞÜ BİNASI 3

Yeri: Artvin Merkez, Çarşı Mahallesi Yavuz Sokak'ta bulunmaktadır.

Tarihçesi: Yapının kitabesi bulunmamaktadır. XX. yüzyıl başlarında yapılmıştır⁷⁶. Yapı 1982 yılında tescillenmiştir. Bina uzun yıllar boyunca Sağlık Müdürlüğü ek hizmet binası olarak hizmet vermiş ve halen hizmet vermeye devam etmektedir. 2006 yılında yapılan yeni hastane binasıyla birlikte bu bina da restore edilmiştir. Batısına ve üzerine yeni bir bina inşa edilmiştir.

Mimari Özellikler: Kareye yakın dikdörtgen planlı yapının üç katı günümüze ulaşmıştır (Çiz. 7, Foto 33). Özgün girişi günümüzde kullanılmamaktadır. Güney cephede bulunan kullanılmayan kapı 137 cm. x 290 cm. boyutlarında etrafı söve ve lento ile çevrelenmiştir(Foto 30). Günümüzde zemin ve birinci katlarda dikdörtgen planlı üç oda bulunmaktadır.

Plan ve cephe düzenlemesi bakımından Eski Sağlık Müdürlüğü Binası 2 ile aynı özellikleri taşımaktadır (Foto 33, Foto 34).

Çizim 7: Eski Sağlık Müdürlüğü Binası 3, zemin kat planı⁷⁷.

⁷⁶ a.yer.

⁷⁷ Artvin Sağlık İl Müdürlüğü'nden alınmıştır.

Fotoğraf 33: Eski Sağlık Müdürlüğü Binası 3, güney cephe.

Süsleme: Eski Sağlık Müdürlüğü Binası 2 ile aynı süsleme programına sahiptir (Foto 35). Batı cephede pencereler arasında binanın yüksekliği boyunca pilaster yer almaktadır. Güney cephedeki diğer süsleme düzeni bu cephede de uygulanmıştır.

Fotoğraf 34: Eski Sağlık Müdürlüğü Binası 3, batıdan görünüş.

Fotoğraf 35: Eski Sağlık Müdürlüğü Binası 3, saçak kısmı.

Malzeme: Yapıda dış cephede tuğla kullanıldığı görülmektedir. Günümüzde iç kısmı orijinal olmadığı için daha önceki dönemlerde hangi şekilde yapıldığı

bilinmemektedir. Dış cephenin bazı bölümlerinde alçı, süsleme detaylarında kullanılmıştır.

8. ESKİ HÜKÜMET KONAĞI

Yeri: Çarşı Mahallesi, İnönü Caddesi'nde bulunmaktaydı.

Tarihçe: Kesin yapım tarihi ve ilk kullanım amacı bilinmemektedir. Şehrin merkezinde, meydana hâkim bir noktada konumlanmış olmasına, diğer Rus binalarına göre yüksek olması ve daha geniş bir alana oturmasına ve 1921-1974 yılları arasında Hükümet Binası olarak kullanılmasına dayanarak Rus işgali döneminde ana yönetim binası olma ihtimali öne sürülebilir. 1974'den sonra Defterdarlık Binası olarak kullanılmıştır. 1980'li yıllarda yapı tamamen yıkılarak yerine yeni Defterdarlık Binası yapılmıştır.

Mimari Özellikler: Arşiv fotoğraflarında görüldüğüne göre, kısa kenarlardan biri meydana bakan giriş cephesini oluşturan dikdörtgen planlı, çatı katıyla birlikte beş katlı bir yapıdır. Yapıya doğu, kuzey ve güney cephelerindeki kapılarla giriş sağlanmaktadır. Henüz ayakta iken binayı görenlerin aktardıklarına göre, doğudaki ana giriş kapısı doğu-batı doğrultusunda uzanan bir hole açılmaktadır, holün kuzey ve güneyinde yan yana odalar sıralanmıştır. Kapının karşısında ise merdiven yer almaktadır. Bütün katlarda aynı plan tekrarlanmıştır.

Ön cephenin ortasında, kapının dışında duvar düzleminden öne doğru uzanan, iki sütuna ve duvara oturan yuvarlak kemerli, iki katlı bir baldaken ile anıtsal bir giriş oluşturulmuştur (Foto 36). İlk katı, yapının zemin ve birinci katları boyunca yükselir. Baldakenin ikinci katı, yapının üçüncü katının yüksekliğindedir ve bu katın balkonunu oluşturur, bunun da üzerine dördüncü kat balkonunu oturur. Her iki balkon da fer forjé korkuluklarla çevrelenmiştir.

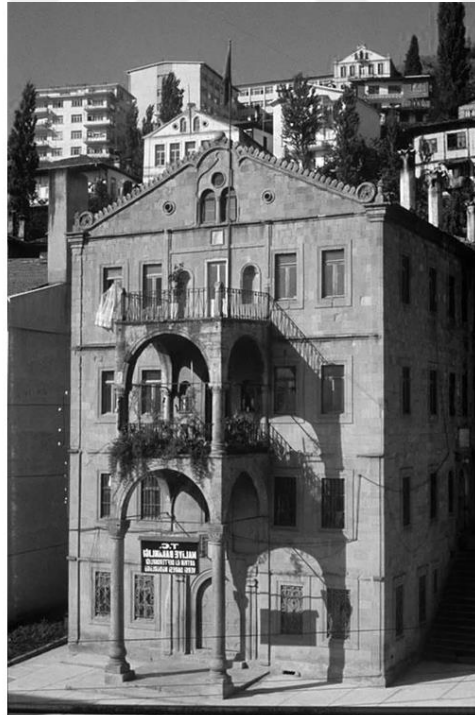
Profilli silmelerle donatılmış kornişlerle yatay olarak bölünen cephe, iki yandan saçak seviyesine kadar yükselen birer pilaster ile sınırlanmıştır. Ana giriş kapısı, yuvarlak kemerli, çift kanatlı ve iki yandan birer pilaster ile çerçevelenmiştir. Kapının iki yanında ikişer tane dikdörtgen pencere yer almaktadır. Profilli söve ve lentolar ile çevrelenmiş pencereler, her katta aynı düşey eksen üzerine yerleşmişlerdir. Kapının üzerinde birinci katta bir pencere, ikinci ve üçüncü katlarda balkon kapısı ve yanlarında küçük birer kemerli pencere, çatıda ise bir ikiz pencere ve lombozlar yer alır.

Yapının kuzey cephesi doğu cepheye göre daha sade bir görünüm sunmaktadır. Zemin katta yuvarlak kemerli küçük bir kapı bulunmaktadır. Her katta altısı büyük, biri küçük olmak üzere yedişer tane pencere bulunmaktadır (Foto 37). Aynı cephe düzenlemesi güneyde de uygulanmıştır.

Yapı çift eğimli kırma çatı ile örtülmüştür. Örtünün kuzey, güney ve batı kenarlarında daire ve dörtgen kesitli uzun bacalar yükselir (Foto 38).

Süsleme: Yapı yüklü bir süsleme programına sahip değildir. Fakat bazı detayları bakımından Artvin'deki tek örnek olarak karşımıza çıkmaktadır. Çatı saçağının üzerinde bir süsleme kuşağı oluşturan stilize yaprak dizisi yapıyı taçlandırır. Yaprak dizisinin altında uzanan silmenin her iki ucu köşelerde ters dönerek volütler oluşturmuştur. Çatı katında bulunan pencereler soğan kemer şeklinde bir silme ile çevrelenmiştir. Girişte, baldakenin sütun gövdelerinin alt kısımları soğanvari bir kavisle sonlanmaktadır. Bu özellikleri ile Artvin'deki aynı döneme ait yapılardan farklılaşmaktadır.

Malzeme: Yapının beden duvarları kesme taştan örülmüştür. Çatı iskeleti ve pencere kanatları ahşaptandır. Zemin kat pencere şebekeleri, balkon korkulukları demirden dövme tekniğinde üretilmiştir.

Fotoğraf 36: Artvin Eski Hükümet Konağı, doğudan görünüş (1975)⁷⁸.

⁷⁸[https://www.eskiturkiyedenfotograflar.com/fullscreen-page/comp-j8uh3mbf/c9ce8260-1123-49f4-8356-fa93b222cd31/4/%3Fi%3D4%26p%3D%26s%3D\).7](https://www.eskiturkiyedenfotograflar.com/fullscreen-page/comp-j8uh3mbf/c9ce8260-1123-49f4-8356-fa93b222cd31/4/%3Fi%3D4%26p%3D%26s%3D).7)

Fotoğraf 37: Artvin Eski Hükümet Konağı, kuzeydoğudan görünüş (1969)⁷⁹.

Fotoğraf 38: Artvin Eski Hükümet Konağı, kuzeyden görünüş (1952)⁸⁰.

⁷⁹ <http://www.eskiturkiye.net/3914/artvin-hukümet-konağı-1969>

⁸⁰ <http://www.eskiturkiye.net/2148/artvin-1952>

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

KARŞILAŞTIRMA VE DEĞERLENDİRME

1. MİMARİ ÖZELLİKLER

Rusya’da Batılılaşma akımı Çar I. Petro (1682-1721) ile başlayıp, Rusya’nın son İmparatoru II. Nikolay (1894-1917) döneminin sonuna kadar devam etmiştir. Literatüre 93 Harbi olarak geçen Osmanlı-Rus Savaşı sonunda Doğu Anadolu’nun bir kısmı ile birlikte Doğu Karadeniz Bölgesi’nin bazı şehirleri de Rus egemenliğine geçmiş, kırk yıl süren işgal döneminde buralarda çeşitli işlevlere yönelik çok sayıda yapı inşa edilmiştir. Kentin stratejik önemine, büyüklüğüne ve topografik yapısına bağlı olarak bazen yeni yerleşimler oluşturulmuş, bazılarında ise mevcut kent dokusu içinde imar faaliyetinde bulunulmuştur. Artvin, belirtilen nedenlerle, yeni bir yerleşimin planlanmadığı, olasılıkla mevcut yapılardan bazıları da (kiliseler gibi) kullanılarak şehir merkezinin önemli köşelerine yeni yönetimin ve kültürün ihtiyaçlarını karşılayacak binalar yapılmıştır. Şehrin ikili karakteri, Osmanlı ve Rus yapılarının iç içe geçtiği mahalleler eski fotoğraflardan izlenebilmektedir. Komşu iller Kars, Batum, Ardahan ve Iğdır da aynı dönemlerde Rus işgali altında kalmış, bu şehirlerin hem il merkezleri, hem de köylerinde Ruslar resmi yapılar, istasyon, hastane vb. yapılar inşa etmişlerdir. Özellikle Kars ve Batum stratejik açıdan Artvin’den daha önde olduklarından daha büyük ve gösterişli yapılarla donanmışlardır.

Artvin’de Rus yapılarından özgünlüğünü nispeten az kaybetmiş olarak günümüze sadece dört tanesi ulaşabilmiştir. Eski Hükümet Binası, Eski Sağlık İl Müdürlüğü ve ek binaları sonraki dönemlerde tamamen yıkılmıştır. Eski Sağlık İl Müdürlüğü ve ek binalarının yerine benzer görünümde yapılar inşa edilmiştir. Aynı müdürlüğün kullanımındaki başka iki yapının ise sadece ön ve birer yan duvarları çatı katı seviyesine kadar bırakılmış, yapının geri kalan kısmı tamamen değişmiştir.

Artvin’de Rus işgali döneminde inşa edilen yapılar, plan, cephe düzenlemesi ve süsleme bakımından olduğu gibi, malzeme ve yapım tekniği olarak da geleneksel yerel mimariden tamamen farklı özellikler yansıtmaktadır. Tamamı işgal sonrası kamu yapısı olarak kullanılan yapıların ilk inşa edildikleri dönemde de benzer işlevler üstlenmiş oldukları, ortak bazı özelliklerine dayanarak söylenebilmektedir. Beden duvarları kesme taş örgü olan Eski Hükümet binası dışındakiler taş ve tuğladan inşa edilmiştir. Yapıların içlerinde ise ağırlıklı olarak ahşap kullanılmıştır. Çoğu kareye yakın dikdörtgen bir alan

üzerine oturmaktadır. En altta bir bodrum katı, üzerinde iki veya üç kattan oluşmaktadır. Çift eğimli kırma çatıların üst noktaları yaklaşık bir kat yüksekliğindedir. Çatı alınlıklarında, bazen de yan cephelerde açılmış pencereleri buraların da kullanım alanı olduğunu göstermektedir. Simetrik olarak düzenlenmiş, genel hatlarıyla uzunlamasına dikdörtgen bir hol ve iki yanındaki odalardan oluşan mekân düzenlemesi, işleve uygun biçimlenmişken, esas karakterin öne çıktığı dış cephe süslemelerinde, kapı ve balkonlarda dönemin yaygın modası olan Batılılaşma dönemi üsluplarına özgü özellikler belirgindir.

Plan gibi, cephe düzenlemelerinde de simetri gözetilmiştir. Ana giriş kapısı, sokağa bakan ön cephenin simetri eksenindedir. Aynı eksende birinci katta, varsa ikinci katlarda balkon ve balkon kapısı, balkonun olmadığı katlarda bir pencere yer alır. Yapıların çoğunda çatı alınlıklarına kemerli iki pencere yerleştirilmiştir. Balkonların üç tarafı açıktır ve süslü korkuluklarla çevrelenmiştir. Yapıların tamamı çift eğimli kırma çatı ile örtülmüştür.

Ön cepheler, diğerlerine göre daha gösterişlidir. Köşelerde ve bazı örneklerde kapının iki yanındaki pilasterler, kademeli yerleşmiş silmelerle donatılmış katlar arası hizasında ve pencere altlarındaki kornişler, kapı ve pencere lentolarındaki konsol biçimli süslemeler, yapıların ortak özellikleridir.

Çift ahşap kanatları altta kare, üstte ise dikdörtgen panellere ayrılmış, bunlar ayrıca birer kemerle taçlandırılmıştır. Üstteki paneller cam pencereleri ve fer forjé şebekeleri çerçevelerken, alttakiler geometrik motiflerin, bir örnekte aslan başlarının yer aldığı kabartma bezemelerle süslenmiştir. Üste kapanan kanadın kenarı da stilize bitkisel motiflerle süslenmiştir (Foto. 7, Foto. 19). Kapıların üst kısımlarında, yine camlı birer tepe penceresi bulunur.

Batum, Kars, Tiflis, Sarıkamış'daki aynı döneme ait Rus yapılarında benzer kapılara sıkça rastlanmaktadır, ancak kemer kabartmaları Artvin'e özgüdür (Foto. 39, Foto. 40). Bu şehirlerde sokağa doğru uzanan Art Nouveau üslubunda demir sundurmalar yaygındır⁸¹. Artvin'deki sundurma örneği yoktur, daha önce olduğuna dair herhangi bir ize de rastlanmamıştır.

⁸¹ a.g.e., s. 201.

Bugün yerinde olmayan Eski Hükümet Konağı, boyutları, kesme taş örgü duvarları, baldaken formu girişi ve balkonu, kemerli kapısı ile Artvin'deki diğer yapılardan farklıdır.

Fotoğraf 39: Kars'tan sundurmalı kapı örneği⁸².

Fotoğraf 40: Batum'dan kapı örneği⁸³.

Artvin Rus yapılarının pencereleri dört farklı biçimdedir. Bodrum katlarının pencereleri yatay dikdörtgen veya kareye yakın dikdörtgen, zemin, birinci, varsa ikinci ve üçüncü katların pencereleri dikdörtgendir. Çatı alınlıklarındakiler yuvarlak kemerlidir. Gene sadece çatı katlarında görülen bir diğer pencere tipi ise yuvarlak kör

⁸² a.g.e., s. 203.

⁸³ a.g.e., s. 204.

lombozlardır (Foto. 16, Foto. 25). Zemin ve bodrum katta bulunan pencerelerde demir şebekeler bulunmaktadır.

Pencerelerin etrafı profilli söve ve lentolar ile çevrelenmiş, lentolar üzerine genellikle düz veya akantus kabartmalı kıvrımlı konsol biçimli bezemeler eklenmiştir. (Foto. 14, Foto. 31, Foto. 34). Eski Tekel İl Müdürlüğü binasının lentolarındaki melek motifleri, Artvin yapılarındaki tek figüratif süslemedir (Foto. 5).

Çevre şehirdeki örneklerin çoğu düz lentolu veya basık kemerlidir. Artvin yapılarının bezemesiz yüzeyli silmelerden oluşan sade süslemeli pencerelerinin benzerleri bulunsa da, Batum ve Kars'da, çok çeşitli motiflerle oluşturulmuş, çeşitli üsluplarda kompozisyonlarla çevrelenmiş örnekler daha çoktur⁸⁴ (Foto. 41, Foto 42). Benzer süslemelere Ardahan, Sarıkamış, Erzurum'daki yapılarda rastlanmaktadır.

Fotoğraf 41: Batum'dan pencere örneği⁸⁵.

⁸⁴ a.g.e., s. 222.

⁸⁵ a.g.e., s. 223.

Fotoğraf 42: Kars'tan pencere örneği⁸⁶.

Artvin'deki balkonlar, yapıdaki yerleri, biçimleri, malzeme ve yapım teknikleri bakımından yakın benzerlik gösterirler. Eski Sağlık Müdürlüğü'nün yarım daire küçük çatı katı balkonu dikdörtgen planlı diğer örneklerden sadece plan bakımından ayrılır. Korkuluklar yapıya göre farklılaşsa da hepsi aynı tarzdadır. Eski Hükümet Binası'nın ikinci katındaki dikmeli, üzeri kapalı balkon Artvin'deki tek istisnadır. Bu yapıdaki balkon korkulukları da diğerleri ile benzerdir (Foto. 5, Foto. 14, Foto. 17, Foto. 22, Foto. 26, Foto. 30, Foto. 29).

Batum ve Kars yapılarında balkonlar Artvin'de çoğunluğu oluşturan örnekler ile benzeşse de, bu kentlerde malzeme, plan ve yapıdaki yerleri bakımından daha çeşitlidirler. Giriş kapısının hemen üzerinde yer alan küçük dikdörtgen balkonların yanı sıra Batum ve Kars yapılarında pahlanmış köşelere yerleştirilmiş, birden fazla cepheye hâkim olanlar da vardır (Foto. 43, Foto. 44, Foto. 45). Her iki tipteki balkonlar, taş ve demir kullanılarak yapılmış S kıvrımlı bitkisel süslemeli konsollar tarafından taşınmaktadır. Taş konsollar üzerinde akantus yaprakları ve bitkisel bezemeler görülmektedir. Balkon korkulukları Artvin'dekiler gibi demirdendir, ancak dışa doğru kavisli biçimi, Art Nouveau dekorasyonu ile farklı bir etki yaratmaktadır⁸⁷.

⁸⁶ a.g.e., s. 224.

⁸⁷ a.g.e., s. 243.

Fotoğraf 43: Kars'tan balkon örneği⁸⁸.

Fotoğraf 44: Kars'tan balkon örneği⁸⁹.

⁸⁸ <https://www.eyasamrehberi.com/kars-mimarisi-ve-rus-etkisi.html/kars-baltik-mimarisi-orneklere-gezilecek-yerler>

⁸⁹ <https://zoomakademi.com/beyaz-uykusuz-uzakta-kars/>

Fotoğraf 45: Batum'dan balkon örneği⁹⁰.

Artvin'deki kareye yakın dikdörtgen planlı yapıların üst örtülerinin eğimleri yan cephelere doğrudur, dolayısıyla ön ve arka cephelerde, çatı katının üçgen alınlık şeklindeki duvarı yükselir. Bir tek örnekte çatı kenarında bir süsleme bandı görülür. Kars ve Batum'daki Rus yapıları daha geniş araziye oturan daha büyük yapılardır ve genellikle ön ve arka cepheleri yan cephelerden daha geniştir. Sokağa hâkim cephelerde duvarlar ile aynı düzlemde, çatı üzerinde yükselen taş ya da sivri dikmeler arasına bağlanan metal korkuluklar çatıyı saklar⁹¹ (Foto.46, Foto. 47). Artvin'de bu tür korkuluk örneği yoktur. Daire, dörtgen veya çokgen kesitli yüksek tuğla bacalar Artvin ve çevre illerin Rus mimarisinin ortak özelliklerindedir (Foto. 11).

⁹⁰ a.g.e., s. 245.

⁹¹ Sait Türkan, Selen Durak, "Kars'taki Rus Dönemi (1878-1918) Yapılarının Çatı ve Cephe Özellikleri", 8. Ulusal Çatı & Cephe Sempozyumu, İstanbul: Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, 2-3 Haziran, 2016, ss. 1-9.

Fotoğraf 46: Kars'tan çatı örneği⁹².

Fotoğraf 47: Kars'tan çatı örneği⁹³.

Artvin Rus yapılarında karşılaşılan bir başka dekoratif öge, çatı üzerindeki tepeliklerdir. Eski Sağlık İl Müdürlüğü Binası'ndaki dikdörtgen duvar parçasının

⁹² <http://karsevleri.com/karsta-nerelere-gidilir/baltik-mimarisi-ornekleri>

⁹³ <https://www.uludagsozluk.com/k/sovyet-mimarisi/>

üzerine iki yarım sütun işlenmiştir. Tapu Kadastro Binası'ndaki örnek ise iki yanındaki içbükey C kıvrımlı Barok bir alınlık görünümündedir (Foto.16, Foto. 31).

Bölgedeki diğer Rus mimarisi örneklerinde aynı uygulama görülmektedir. Fakat daha çeşitli ve gösterişlidirler. Yüzeylerinde zengin bitkisel, geometrik ve bir örnekte figüratif bezeme bulunmaktadır⁹⁴. S ve C kıvrımları, kumaş kıvrımları biçiminde plastik etkili süslemeler, kurdelar ve kıvrımlı volüt süslemeler Neoklasik üslubu yansıtmaktadır⁹⁵ (Foto. 48, Foto. 49). Tepelik yüzeylerinde kullanılan kademeli genişleyen silmelerde Neoklasik özelliği taşımaktadır⁹⁶.

Fotoğraf 48: Batum'dan tepelik örneği⁹⁷.

Fotoğraf 49: Kars'tan tepelik örneği⁹⁸.

⁹⁴ Erdoğan, *Baltık Mimarisi Etkisinde Kars (Batum Örnekleriyle Karşılaştırmalı)*, s. 234.

⁹⁵ a.yer.

⁹⁶ a.yer.

⁹⁷ a.g.e., s. 235.

⁹⁸ <https://kars.ktb.gov.tr/TR-54889/xixyy-baltik-mimari-ornekleri.html>

2. SÜSLEME

Burada ele alınan yapıların mevcut bütün süsleme unsurları, dış, özellikle de ön cephelerdedir. Yapıların hepsinde görülen, dönemin yaygın süsleme anlayışı ile yapılmış pilasterler, kornişler, kapı ve pencere çerçeveleri dışındaki motifler çeşitlidir. Pencere alt kısımlarının, iki korniş arasındaki alanın, özellikle yatay dikdörtgen kartuşlarla süslenmesi yaygın bir uygulamadır. Rozet, akantus yaprakları kartuşları veya aralarını süsleyen motiflerdir. Kars ve Batum'daki pencere altı süsleme alanlarının yüklü bitkisel motiflerle doldurulması, pencerelerin aralarındaki düşey kartuşlar Artvin'de yoktur⁹⁹ (Foto. 10, Foto. 50, Foto. 51, Foto. 55, Foto. 57).

Fotoğraf 50: Batum'dan kartuş örneği¹⁰⁰.

⁹⁹ a.yer.

¹⁰⁰ a.g.e., s. 267.

Fotoğraf 51: Kars'tan kartuş örneği¹⁰¹

Tekel İl Müdürlüğü binası ve Adliye binasında saçak altlarında dış sırası ve yumurta dizisi şeklinde süsleme kuşakları bulunmaktadır (Foto. 9). Kars ve Batum gibi şehirlerde bu süsleme detayının daha sıklıkla kullanıldığı görülmektedir (Foto. 52, Foto. 53). Çevre şehirlerdeki yapılarda daha sık olarak meander motifinin kullanıldığı görülürken, Artvin'de bu motif Eski Sağlık Müdürlüğü 2 ve Eski Sağlık Müdürlüğü 3 Binalarında görülmektedir.

Eski Hükümet Konağı'nın çatı katı cephesini süsleyen kör soğan kemer ve aynı yapıdaki baldakenin sütun gövdelerinin alt kısımlarının soğanvari formu oryantalist üslupta detaylardır. Çatı saçağının üzerindeki süsleme kuşağı ve iki yanındaki volütlerin Artvin ve çevresinde başka örneği yoktur.

Tek bir yapıda görülen bir diğer süsleme ise Eski Adliye Binası'nın kuzey ve doğu pencere altlarındaki üzerinde testere dişi bulunan kordon ve püsküllerden oluşan bezeme bandıdır. Benzer örnekler Kars ve Batum'da bulunmaktadır (Foto 54).

¹⁰¹ a.yer.

Fotoğraf 52: Eski Tekel Müdürlüğü binası, dış sırası motifi.

Fotoğraf 53: Kars'tan dış sırası motifi¹⁰².

¹⁰² <https://secura.e-sim.org/article.html?id=67922>

Fotoğraf 54: Kars'tan kumaş etkili süsleme örneği¹⁰³.

Kapı ve pencerelerin çevresinin bezemesi, söve ve lentolar ile lento üzerindeki kilit taşı benzeri, çoğu S kıvrımlı süslemelerden ibarettir. Kars ve Batum'da aynı anlayışta örnekler bulunmakla birlikte, pencere çerçevelerinin özellikle üst kısımlarında yoğun süslemelerin olduğu yapılar daha çok sayıdadır (Foto. 8, Foto. 55, Foto 56, Foto 57).

Fotoğraf 55: Kars'ta Rus işgali döneminde yapılmış bir bina¹⁰⁴.

¹⁰³ Erdoğan, *Baltık Mimarisi Etkisinde Kars (Batum Örnekleriyle Karşılaştırmalı)*, s. 268.

¹⁰⁴ <https://www.agefotostock.com/age/en/Stock-Images/Rights-Managed/HMS-HEMIS-2655294>

Fotoğraf 56: Kars Defterdarlık Binası¹⁰⁵.

Fotoğraf 57: St. Petersburg'da 19. yy. sonlarında yapılmış bir bina¹⁰⁶.

¹⁰⁵ <https://www.turkeycentral.com/gallery/image/11849-buildings-in-kars/>

¹⁰⁶ http://www.asergeev.com/pictures/k/Cheliabinsk_Russia.htm

Fotoğraf 58: Batum'dan figürlü süsleme¹⁰⁷.

Artvin'de günümüze ulaşabilen bezemeli ahşap mimari öğeler kapı kanatlarıdır. Artvin'deki Rus yapılarının sadece iki tanesinin, Tekel İl Müdürlüğü Binası ve Eski Adliye Binası'nın kapı kanatları özgün haliyle günümüze ulaşabilmiştir. İki örnek, küçük ayrıntılar dışında, hemen hemen aynıdır. Bu yakın benzerlik, aynı ustanın elinden çıkmalarının sonucu olmalıdır. İki binanın aynı tarihlerde yapıldığı söylenebilir.

Batum'da müzelerde sergilenen ahşap kapı kanatları, Artvin örnekleri ile genel hatlarıyla benzerlikler taşımaktadır. (Foto. 59, Foto. 60). Daha yakın bir örneğe Tiflis'te rastlanmaktadır (Foto. 61, Foto. 62, Foto. 63).

Fotoğraf 59: Kars'tan kapı örneği¹⁰⁸.

¹⁰⁷ a.g.e., s. 268.

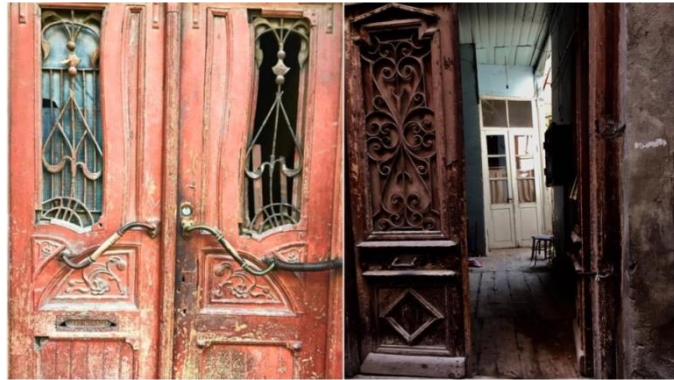
¹⁰⁸ a.g.e., s. 274.

Fotoğraf 60: Kars'tan kapı örneği¹⁰⁹.

Fotoğraf 61: Batum'dan kapı örnekleri¹¹⁰.

Fotoğraf 62: Tiflis'ten kapı örnekleri¹¹¹.

¹⁰⁹ a.yer.

¹¹⁰ <https://www.istockphoto.com/es/foto/colecci%C3%B3n-de-puertas-vintage-gm914165266-251620651>

Fotoğraf 63: Tiflis'ten kapı örneği¹¹².

3. MALZEME VE TEKNİK

Artvin'de Rus işgali sırasında yapılan yapıların ana malzemesi taş ve tuğladır. Beden duvarları bodrum katı seviyesinde yığma taştan, üst katlarda tuğladan, bazen araya ahşap hatıllar atılarak örülmüştür. Köşeler kesme taşandır. İç ve dış duvarların yüzeyleri sıvalı ve boyalıdır. Artvin'deki Eski Hükümet Konağı kesme taş kullanılarak inşa edilmiştir. Batum ve Kars'taki Rus yapılarının caddeye bakan cephelerinde kesme ve blok taş, diğer cephelerde ise moloz taş kullanılmıştır¹¹³. Tuğla sadece iç mekânlarda kullanılmıştır¹¹⁴. Bu bölgede yapılan yapılarda bazalt ve andezit kullanıldığı görülmektedir. Batum ve Kars yapılarında sıkça görülen bosajlı duvarların örneğine Artvin'de Askerlik Şubesi binasında rastlanmaktadır¹¹⁵.

Rus işgali döneminde yapılan yapılarda ahşap kullanımı sınırlıdır. Daha önceki dönemde Artvin'de yapılan yapılar genellikle ahşap karkas olarak düzenlenirken, Rus dönemi yapılarında genel olarak kapı ve pencere kanatlarında, yer ve tavan döşemelerinde, katlar arasında geçiş için kullanılan merdivenlere kullanılmıştır. Batum

¹¹¹ <https://www.georgianjournal.ge/arts-a-culture/33985-tbilisis-rare-art-nouveau-buildings-at-risk.html?rnd=1551708522.2332>

¹¹² <https://www.georgianjournal.ge/arts-a-culture/33985-tbilisis-rare-art-nouveau-buildings-at-risk.html?rnd=1551708522.2332>

¹¹³ a.g.e., s. 280.

¹¹⁴ a.g.e., s. 310.

¹¹⁵ a.yer.

ve Kars yapılarında da ahşap kullanımı azdır. Batum ve Kars'ta yer ve tavan döşemeleri, pencere ve kapı kanatlarında ve verandalarda kullanılmıştır.

Artvin'de bulunan yapıların süslemelerinin çoğu alçıdandır. Dış cephede kullanılan dikdörtgen kartuşlarda, pencere ve kapı çerçevelerinde, bazı pilasterlerde ve bunların başlık kısımlarında alçı kullanılmıştır. Batum ve Kars'ta bazı yapıların alçı tavan süslemelerinin örneği Artvin'de bulunmamaktadır.

Çatıların iskeletleri ve kaplama levhaları da ahşaptan yapılmıştır. Çatı dıştan alaturka ve Marsilya tipi kiremitler ile kaplanmıştır. Sonraki dönemlerde bu kiremitlerin yerini sac almıştır.

SONUÇ

Artvin XIX. yüzyıla kadar birçok savaş görmüş ve farklı devletler tarafından istila edilmiştir. 1877-1878 yıllarındaki Osmanlı-Rus savaşından sonra Ruslar, Doğu Anadolu ve Balkanlarda işgale başlamıştır. Kırk yıl kadar işgal altında kalan Artvin’de mimari anlamda önemli değişiklikler olmuştur. Ruslar bölgede kalıcı olduklarını düşündükleri için, bölgenin fiziki ve iklim koşullarını göz önünde bulundurarak kendi mimari anlayışlarında binalar inşa etmiştir. Rusların bu dönemde yaptıkları yapılardan günümüze sağlam şekilde ulaşanlar şehrin kültürel zenginliğine katkılar sunmaktadır.

Rusya’da Çar I. Petro (1682-1721) ile başlayan batılılaşma akımı, Rusya’nın son İmparatoru II. Nikolay (1894-1917) dönemine kadar devam etmiştir¹¹⁶. Özellikle II. Nikolay döneminde eklektik üslupta yapılar inşa edilmeye başlamıştır¹¹⁷. Yapılarda kullanılan eklektik üslup yapı stilleri ve işlevlerine göre farklılık göstermektedir.

Artvin’deki mimari eserler komşu şehirler olan Batum ve Kars’a göre sayı olarak daha az ve gösteriştan uzak şekilde yapılmıştır. Batum ve Kars’ta kamu binalarının sayısı Artvin’e göre oldukça fazladır. Bunun birçok sebebi bulunmaktadır. Artvin’in tam anlamıyla idari bir yönetim merkezi olmaması, önemli bir ticaret merkezi üzerinde bulunmaması, askeri anlamda önemli bir rol oynamaması ve topografik açıdan elverişli olmaması bu duruma etki etmiştir. Örneğin Batum ve Kars’ta askeri kışlalar bulunurken, Artvin’de bulunmamaktadır. Ruslar bölgeyi işgal ettiklerinde, şehirleri yönetebilmek için şehrin olanaklarına göre yeni binalar inşa etmiştir. Yapıların inşa tarihleri kesin olarak bilinmemektedir. Tekel İl Müdürlüğü Binası’nda yazan 1908 tarihi ve Eski Adliye Binası’nın bozulan ve tam olarak okunamayan kitabesindeki ilk iki rakamı 20. yy.’da yapılmış olabileceğini sunmaktadır. Bu durum binaların II. Nikolay (1894-1917) döneminde inşa edildiklerini göstermektedir.

Tezin konusunu Artvin’deki Rus döneminde yapılmış sekiz kamu binası oluşturmaktadır. Bunlar Eski Tekel İl Müdürlüğü, Sağlık Müdürlüğü Binası 1-2-3, Eski Adliye Binası, Eski Askerlik Şubesi Binası, Kadastro Müdürlüğü Binası ve Eski Hükümet Konağıdır. Artvin’de ki eserler dikdörtgen planlı, arazinin eğiminden dolayı bazı cepheleri kör cephe olarak düzenlenmiş, genellikle üç veya dört kattan oluşan, plan ve mimari özellikler bakımından Rusların o dönemlerde kullandığı anlayışı

¹¹⁶ William Craft Brumfield, *The Origins of Modernism in Russian Architecture*, Berkeley: University of California Press, 1991, s. 2.

¹¹⁷ Tekin Doğan, Garnizon Kent Sarıkamış’ta Rus Mimarisi, s. 24.

göstermektedir. Üzerlerine konsol biçimli bezemeler eklenen dikdörtgen pencereler, üçgen alınlıklarla sonlanan çatı katları, saçak altı ve kat silmelerinin kullanılması, çatı kısmında tepeliklerin konulması eklektik üslup anlayışını yansıtmaktadır. İncelenen yapıların beden duvarlarının zemin katta taş, üst kat duvarlarında ise tuğla kullanıldığı görülmektedir. Daha önceki dönemlerde Artvin’de ki yapılarda tuğla kullanılmamıştır. Artvin’deki Rus dönemi eserlerinde tuğla kullanılması başlıca yeniliklerden biridir.

Yapılar günümüze gelene kadar birçok onarım geçirmiştir ve dört tanesi orijinal özelliklerini büyük oranda korumaktadır. Eski Hükümet Konağı, Eski Sağlık Müdürlüğü ve ek binaları günümüze orijinal halleriyle ulaşmamıştır.

Günümüze ulaşmış yapılarda peç sistemi bulunmamaktadır. Fakat bu dönemde yapılmış farklı illerdeki yapılarda bu ısıtma sisteminin kullanıldığı görülmektedir. Rus istilasından zamanında yapılmış Artvin’de ki yapılarda da yapılmış olabileceği düşünülmektedir. Yapıların sokağa bakan cephelerinde bulunan fer forjé korkuluklarla çevrili balkonlar, Rus mimarisinin vazgeçilmez unsurlarından biridir. Balkonlar giriş kapısının hemen üstünde yapının orta ekseninde, küçük ve zarif, caddeye bakar şekilde düzenlenmiştir. Metal konsollar ile taşınan balkonlar, dikdörtgen planlıdır. Dönem yapılarının hepsinde sokağa bakan cephede en az bir balkon bulunmaktadır.

Rusların yoğun bir şekilde imar etmeye çalıştığı bu bölgelerde, I. Dünya Savaşı’nın çıkması sonucunda yaşanan olaylar sebebiyle kalıcı olamadığı görülmektedir. Rus Devleti bölgeyi tam anlamıyla dönüştürme çabası içine girmiştir. Bu dönüşüm sadece mimari alanda gelişmeyip, yönetim, eğitim ve kültürel, ekonomik alanlarda da olmuştur. Bölge halkının bu değişimi atlatması kolay olmamıştır ve uzun yıllar almıştır.

Rus Devleti’nin bölgeyi terk etmesiyle binalar farklı kurumlar tarafından kullanılmaya başlamıştır. Bu yeni kullanımlara uygun hale getirmek amacıyla bilinçsiz şekilde restorasyonlar ve yapıları değiştirme çabasına girilmiştir. Bu da yapıların özgün hallerinin değişmesine yol açmıştır. Yapıların iç kısımlarında yapılan çok sayıda değişiklik nedeniyle, günümüze iç mimarisi orijinal şekilde gelememiştir.

KAYNAKÇA

- AKKURT Muazez, *Rusların Erzurum ve Kars'taki Dini Mimarisi*, (Yüksek Lisans Tezi), Van: Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2019.
- AYTEKİN Osman, *Artvindeki Mimari Eserler 1*, (Doktora Tezi), Van: Yüzüncü Yıl, 1996.
- BADEM Candan, *Çarlık Yönetiminde Kars, Ardahan, Artvin 1878-1918*, İstanbul: Aras Yayıncılık, 2018.
- BAŞKAN Seyfi, "Artvin'de Geleneksel Ev Mimarisi", *Vakıflar Dergisi*, S. 31 (2008), ss. 71-140.
- , "Geleneksel Doğu Karadeniz Evleri", *Erdem*, S. 52 (2008), ss. 41-90.
- Başkanlık Osmanlı Arşivi(BOA), İE.EV., İbnülemin Evkâf, H: 22.09.1137, Dosya No 7789, Gömlek No: 72.
- , MVL., Meclis-i Vala Belgeleri, h. 29.01.1973, Dosya No: 302, Gömlek No: 34.
- , MVL., Meclis-i Vala Belgeleri, h. 08.12.1281, Dosya No: 709, Gömlek No: 2.
- BAYKARA Tuncer, *Anadolu'nun Tarihi Coğrafyasına Giriş*, Ankara: Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü, 1988.
- BITTEL Kurt, "Artvinde Bulunan Tunçtan Mamul Asarı Atika", *Türk Tarih, Arkeolojya ve Etnografya Dergisi*, S. 1 (1933), ss. 150-56.
- BRUMFIELD William Craft, *The Origins of Modernism in Russian Architecture*, Berkeley: University of California Press, 1991.
- ÇETİN Remziye Melike, "I. Petro'nun Şaheseri: Petersburg", *Avrasya Uluslararası Araştırmalar Dergisi*, C. 3, S. 6 (2015), ss. 30-36.
- DEMET TAŞKAN, *Artvin İli Borçka ve Hopa İlçeleri Camilerinde Ahşap Süslemeler*, (Yüksek Lisans Tezi), Ankara: Gazi Üniversitesi, 2011.
- DEMIREL Muammer, "Artvin ve Batum Göçmenleri (1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı'ndan Sonra)", *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, S. 40 (2009), ss. 317-40.
- DOĞAN Tekin, *Garnizon Kent Sarıkamış'ta Rus Mimarisi*, (Yüksek Lisans Tezi), Sakarya: Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2019.
- DOĞANAY Hayati, FATİH ORHAN, "Artvin İlinde Nüfusun Başlıca Özellikleri", *Doğu Coğrafya Dergisi*, C. 19, S. 31 (2014), ss. 1-22.

- ERDOĞAN Sevgi, *Baltık Mimarisi Etkisinde Kars (Batum Örnekleriyle Karşılaştırmalı)*, (Yüksek Lisans Tezi), Erzurum: Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2018.
- GÖKDEMİR Ahmet Ender, *Cenub-i Garbi Kafkas Hükümeti*, Ankara: Türk Kültürü Araştırma Enstitüsü, 1989.
- GÜNDOĞDU Hamza, “XIX. Yüzyıl Kars Yapılarına Baltık Mimari Üslubunun Yansıması”, *Güzel Sanatlar Enstitüsü Dergisi*, S. 18 (2007), ss. 79-99.
- GÜVEN Onur, *Artvin'in Kültürel Tarihinde Türk İzleri*, (Yüksek Lisans Tezi), Samsun: Ondokuz Mayıs Üniversitesi, 2017.
- GÜLER Koray, Ayşe Ceren Bilge, “Modern Mimarlık Bağlamında Artvin Hükümet Konağı'nın (1974) Değerlendirilmesi”, *Megaron*, S. 11 (2016), ss. 15-34.
- HOSKING Geoffrey, *Rusya ve Ruslar Erken Dönemden 21. Yüzyıla*, çev. Kezban Acar, İletişim Yayınları, 2011.
- KÖKTEN İ. Kılıç, “Kars'ın Tarih Öncesi Hakkında İlk Kısa Rapor”, *Belleten*, C. 7, S. 27 (1943), ss. 601-13.
- İPEK Nedim, “Kafkaslardan Anadolu'ya Göçler (1877-1900)”, *Ondokuz Mayıs Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, S. 6 (1991), ss. 97-135.
- ÖZBEK Yıldırım, “Anadolu Türk Mimarisinde Taş Süsleme”, *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, C. 7, S. 14 (2009), ss. 141-69.
- ÖZDEMİR Halit, *Artvin Tarihi*, Ankara: Ajans Ege Matbaacılık, 2001.
- ÖZDER Adil, *Artvin ve Çevresi 1828-1921 Savaşları*, Ankara: Ay Matbaası, 1971.
- SERTOĞLU Midhat, *Mufassal Osmanlı Tarihi*, 6 cilt, Ankara: TTK Yayınları, 2011.
- SOYSAL Hamide, *Geleneksel Türk El Sanatlarımızı Yaşatan Kündekâri Ustası Mevlüt Çiller*, (Yüksek Lisans Tezi), Ankara: Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, 2007.
- SUBAŞI Ömer, “Arap Akınlarına Kadar Artvin Ve Çevresi”, *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, S. 49 (2013), ss. 323-42.
- ŞAFAKÇI Hamit, “Osmanlı Dönemi Artvin-Merkez Camileri”, *Karadeniz Sosyal Bilimler Dergisi*, C. 8, S. 15 (2016), ss. 261-82.
- TUNCEL Metin, “Artvin”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 1991, C. 3, ss. 420-22.

- TURGUT Hilal, AYŞE YAVUZ ÖZALP, ASLIHAN ERDOĞAN, “Artvin İlinde Doğal Çevrenin Kent Kimliğine Etkileri”, *Süleyman Demirel Üniversitesi Orman Fakültesi Dergisi*, C. 13, S. 2 (2012), ss. 172-80.
- TÜRKAN Sait, SELEN DURAK, “Kars’taki Rus Dönemi (1878-1918) Yapılarının Çatı ve Cephe Özellikleri”, 8. Ulusal Çatı & Cephe Sempozyumu, İstanbul: Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, 2-3 Haziran, 2016, ss. 1-9.
- Trabzon Vilayeti Salnamesi*, Trabzon Vilayeti Matbaası, 1290.
- YAŞAR Dilek, SEVNUR DOĞAN, MUHAMMET BILGIN, *Artvin Kültür Envanteri 2012*, Artvin: Artvin Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, 2012.
- YILDIZ Hakkı Dursun, *Doğuştan Günümüze Büyük İslam Tarihi*, Ankara: Çağ Yayınları, 1989.
- ZEKİ Muvahhid, *Artvin vilayeti hakkında malumatı umumiye*, İstanbul: Şirket-i Mürettibiye Matbaası, 1927.

İNTERNET KAYNAKLARI

- https://www.mta.gov.tr/v3.0/sayfalar/bilgi-merkezi/maden_potansiyel_2010/Artvin_Madenler.pdf (10.09.2019)
- <https://www.bencetatil.com/riga-art-nouveau-bina/> (25.11.2019)
- <https://www.uludagsozluk.com/k/sovyet-mimarisi/> (01.12.2019)
- http://www.asergeev.com/pictures/k/Cheliabinsk_Russia.htm (07.01.2020)
- <https://www.istockphoto.com/es/foto/colecci%C3%B3n-de-puertas-vintage-gm914165266-251620651> (07.01.2020)
- http://www.mustafacambaz.com/details.php?image_id=24918 (07.01.2020)
- http://www.mustafacambaz.com/details.php?image_id=24925 (07.01.2020)
- <https://www.georgianjournal.ge/arts-a-culture/33985-tbilisis-rare-art-nouveau-buildings-at-risk.html?rnd=1551708522.2332> (07.01.2020)
- <https://mywishboard.com/wish/3418210> (07.01.2020)
- <https://www.turkeycentral.com/gallery/image/11849-buildings-in-kars/> (09.01.2020)
- <https://www.agefotostock.com/age/en/Stock-Images/Rights-Managed/HMS-HEMIS-2655294> (09.01.2020)
- <https://www.eyasamrehberi.com/kars-mimarisi-ve-rus-etkisi.html/kars-baltik-mimarisi-ornekleri-gezilecek-yerler> (10.01.2020)
- <https://zoomakademi.com/beyaz-uykusuz-uzakta-kars/> (10.01.2020)
- <https://kars.ktb.gov.tr/TR-54889/xixyy-baltik-mimari-ornekleri.html> (11.01.2020)
- <https://secura.e-sim.org/article.html?id=67922> (15.01.2020)
- <http://www.eskiturkiye.net/2148/artvin-1952> (20.01.2020)

EKLER

EK 1: ESKİ TEKEL MÜDÜRLÜĞÜ BİNASI

AVRUPA KONSEYİ		DOĞAL VE KÜLTÜREL VARLIKLARI KORUMA ENVANTERİ				ANIT		ENVANTER NO:													
TÜRKİYE		KÜLTÜR VARLIKLARI VE MÜZELER GENEL MÜDÜRLÜĞÜ						HARİTA NO:													
İL: ARTVİN		İLÇE: MERKEZ		MAHALLE-KÖY VEYA MEVKİİ: ÇARŞI MAH.				KORUMA DERECESESİ													
ADRES: Çarşı Mah. Tekel Sok. No:14		KADASTRO:				ANITSAL		1		2		3									
		PAFTA: 27-30 V/B ADA: 7 PARSEL: 650				ÇEVRESEL		1		2		3									
						AYKIRI		1		2		3									
İDARİ BİNA		YAPTIRAN: BİLİNMIYOR		YAPAN: BİLİNMIYOR				MİMARİ ÇAĞI: 20. yy													
		YAPIM TARİHİ: 1908		KİTABE: Giriş kapısı üzerinde bir tane vardır.				VAKFIYE: YOK													
GENEL TANIM: Bina zemin katı ve çatı katıyla birlikte dört kattan meydana gelmektedir.																					
KORUMA DURUMU		A		TAŞIYICI YAPI		A		DIŞ YAPI		A		SÜSLEME ELEMANI		A		RUTUBET		A		YOK	
		B				B				B				B				B		İZİ VAR	
		C				C				C				C				C		ÖNEMLİ	
																					
BUGÜNKÜ SAHİBİ: Özel Müllkiyet						BAKIMINDAN SORUMLU OLMASI GEREKEN KURULUŞ: Sahibi															
YAPILAN ONARIMLAR: Kısmi onarımlar dışında herhangi bir onarım geçirmemiştir.																					
AYRINTILI TANIMI: <p>Binanın yapılış tarihi giriş kapısındaki kitabeden öğrenmekteyiz. Bu kitabede binanın 1908 Miladi yılında yapılmış olduğunu yazmaktadır. Çarşı Mahallesi, Tekel Sokak No:14'de bulunmaktadır. Bina zemin katı ve çatı katıyla birlikte dört kattan meydana gelmektedir. Yapının zemin katı, bodrum olarak kullanılmaktadır. Birinci kata giriş, kuzeyde bulunan çift kanatlı ahşap kapıdan, sağlanmaktadır. Girişten itibaren, kuzey-güney istikametinde uzanan bir holle karşılaşılır. Bu holün sonundaki ahşap merdivenlerle ikinci kata çıkılmaktadır. İkinci katın kuzeyinde bir balkon yer alır. Bu balkon birinci katın girişinin üzerindedir. Yan cephelerden bir cephe hariç diğer yönlere dikdörtgen formlu pencereler açılmıştır. Yapıda katlara geçişler, silmeler vasıtasıyla vurgulanmıştır. Süsleme açısından oldukça yoğun bezemeler görülür. Bu bezemeler, birinci kata giriş cephesi olan kuzey cephede yoğunlaşmıştır. Süslemeler bitkisel ve figüratif şeklindedir. Köşelere kare şekilli sütünceler yerleştirilmiştir. Bu sütüncelerin başlıkları bitkisel şekilde tezin edilmiştir. Giriş cephesindeki pencereler dikdörtgen formdadır. Pencerelerin üzerinde melek motifleri bulunmaktadır. Ayrıca kat aralarında dikdörtgen çerçeve içerisine alınmış bitkisel süslemeler yer almaktadır. Birinci katın giriş kapısı ahşaptandır ve oyma tekniğinde yapılmıştır. Kapı iki kanatlıdır. Ve geometrik motiflerle süslenmiştir. Binanın üzeri, çift taraflı eğimli çatıyla örtülmüştür. Yapı, içten ve dıştan beyaz renkte sıvanmıştır.</p>																					
TEKNİK BİLGİLER <table border="1"> <tr> <td>Su</td> <td>Eikt.</td> <td>Isıtma</td> </tr> <tr> <td>X</td> <td>X</td> <td></td> </tr> </table>												Su	Eikt.	Isıtma	X	X					
Su	Eikt.	Isıtma																			
X	X																				
ORJİNAL KULLANIMI: İDARİ BİNA BUGÜNKÜ KULLANIMI: KONUT																					
ÖNERİLEN KULLANIM: İDARİ BİNA																					
HAZIRLAYANLAR: Sanat Tarihçisi: Dilek YAŞAR Sanat Tarihçisi: Sevnur DOĞAN Hüseyin ATEŞ																					
TESCİL KARARI: Trabzon K.T.V.K.B.K 06.02.1982/A-3301																					
YAYIN DİZİNİ: AYTEKİN, Osman Ortaçağ'dan Osmanlı Dönemi Sonuna Kadar Artvin'deki Mimari Eserler, ANKARA, 1999.						EKLER:															
REVİZYON:																					

EK 2: ESKİ SAĞLIK MÜDÜRLÜĞÜ BİNASI

AVRUPA KONSEYİ		DOĞAL VE KÜLTÜREL VARLIKLARI KORUMA ENVANTERİ				ANIT		ENVANTER NO:													
TÜRKİYE		KÜLTÜR VARLIKLARI VE MÜZELER GENEL MÜDÜRLÜĞÜ						HARİTA NO:													
İL: ARTVİN		İLÇE: MERKEZ		MAHALLE-KÖY VEYA MEVKİİ: ÇARŞI MAH.				KORUMA													
ADRES: Çarşı Mah. Yavuz Sok. No: 1		KADASTRO:				DERECESİ		ANITSAL		1		2		3							
		PAFTA: 27-30 R/C				ADA: 69 PARSEL: 7		ÇEVRESEL		1		2		3							
								AYKIRI		1		2		3							
İDARİ BİNA		YAPTIRAN: Bilinmiyor.		YAPAN: Bilinmiyor				MİMARİ ÇAĞI: 20. YY													
		YAPIM TARİHİ: Bilinmiyor		KİTABE: Yapının Kitabesi Bulunmamaktadır.				VAKFİYE: YOK													
GENEL TANIM: Zemin katı ve çatı katıyla birlikte beş kattan meydana gelmektedir.																					
KORUMA DURUMU		A	TAŞIYICI YAPI	A	DIŞ YAPI	A	SÜSLEME ELEMANI	A	RUTUBET	A	YOK										
		B		B		B		İZİ VAR													
		C		C		C		ÖNEMLİ													
																					
BUGÜNKÜ SAHİBİ: Maliye Hazinesi						BAKIMINDAN SORUMLU OLMASI GEREKEN KURULUŞ: Sağlık Bakanlığı															
YAPILAN ONARIMLAR: Kısmi onarımlar dışında herhangi bir onarım geçirmemiştir.																					
AYRINTILI TANIMI: Kitabesi bulunmayan yapı, muhtemelen 20.yüzyılın başında inşa edilmiştir. Çarşı Mahallesi, Yavuz Sokak, No:1'de bulunmaktadır. Zemin katı ve çatı katıyla birlikte beş kattan meydana gelmektedir. Yapının her cephesinde dörder tane, dikdörtgen formlu pencereleri bulunmaktadır. Zemin katta ve birinci katta yandan bir girişle ulaşılmaktadır. Zemin kat bodrum olarak kullanılmaktadır. Birinci katta balkon uygulaması görülmez. İkinci katta giriş de yan cephededir. Bu katta, güney cephede demir şebekeli bir balkon bulunur. Üçüncü kat, ikinci katta bulunan ahşap merdivenlerle geçiş sağlanır. İçeride doğu-batı doğrultusunda uzanan bir hol vardır. Diğer birimler bu odanın etrafında şekillenmiştir. Güney cephesinde, ikinci katta olduğu gibi balkon vardır. Bu katta pencere formları dikdörtgendir. Çatı katında, yan yana açılmış iki tane yuvarlak pencereler ve bunların yanlarında sütünceler yer alır. Burada da balkon uygulaması görülür. Fakat diğer katlarda görülen dikdörtgen formlu balkonlar, çatı katında yarım yuvarlak hale dönüşmüştür. Katlar arasında ikişer tane silme bulunur. Bu silmelerin ortalarında rozetler vardır. Ayrıca her pencerede, ortada çıkma şeklinde bitkisel süslemeler yer alır. Bu uygulamalar süsleme açısından önemlidir. Günümüze kadar sağlam gelen yapı, bir ara Artvin Devlet Hastanesi olarak kullanılmıştır. Günümüzde Sağlık Müdürlüğü'ne bağlı bir binadır.								TEKNİK BİLGİLER		Su	Elkt.	Istima	X	X	X						
													X	X	X						
																ORJİNAL KULLANIMI:					
																İDARİ BİNA					
																BUGÜNKÜ KULLANIMI:					
								İDARİ BİNA													
								ÖNERİLEN KULLANIM:													
								İDARİ BİNA													
								HAZIRLAYANLAR: Sanat Tarihçisi: Dilek YAŞAR, Sanat Tarihçisi: Sevnur DOĞAN, Hüseyin ATEŞ													
								TESCİL KARARI:													
								Trabzon K.T.V.K.B.K													
								06.02.1982/A-3301													
YAYIN DİZİNİ:								EKLER:													
AYTEKİN, Osman Ortaçağ'dan Osmanlı Dönemi Sonuna Kadar Artvin'deki Mimari Eserler, ANKARA, 1999.																					
								REVİZYON:													

EK 3: ESKİ ADLİYE BİNASI

AVRUPA KONSEYİ		DOĞAL VE KÜLTÜREL VARLIKLARI KORUMA ENVANTERİ				ANIT		ENVANTER NO:								
TÜRKİYE		KÜLTÜR VARLIKLARI VE MÜZELER GENEL MÜDÜRLÜĞÜ						HARİTA NO:								
İL: ARTVİN		İLÇE: MERKEZ		MAHALLE-KÖY VEYA MEVKİİ: ÇARŞI MAH.			KORUMA DERECEŚİ	ANITSAL	1	2	3					
ADRES:		KADASTRO:				PAFTA: 27-30 R/C ADA: 75 PARSEL: 2	ÇEVRESEL	1	2	3						
Çarşı Mah. Adliye Sok. No:14							AYKIRI	1	2	3						
İDARİ BİNA	YAPTIRAN: Bilinmiyor		YAPAN: Bilinmiyor		MİMARİ ÇAĞI: 20. yy											
	YAPIM TARİHİ:1900		KİTABE: Birinci kattaki giriş kapısının üzerindedir.		VAKFİYE: Yok											
GENEL TANIM: Yapı zemin kat ve çatı katıyla beraber dört kattan, meydana gelmektedir.																
KORUMA DURUMU	A	TAŞIYICI YAPI	A	DIŞ YAPI	A	SÜSLEME ELEMANI	A	RUTUBET	A	YOK						
	B		B		B		B		B	İZİ VAR						
	C		C		C		C		C	ÖNEMLİ						
		BUGÜNKÜ SAHİBİ: Maliye Hazinesi BAKIMINDAN SORUMLU OLMASI GEREKEN KURULUŞ: Milli Eğitim Bakanlığı YAPILAN ONARIMLAR: Kısmi onarımlar dışında herhangi bir onarım geçirmemiştir.														
		AYRINTILI TANIMI: <p>Birinci katın üzerindeki kapının üzerinde bulunan bozulmuş tarihine göre yapı 1900'lü yıllarda inşa edilmiştir. Çarşı Mahallesi, Adliye Sokak, No:8'de bulunmaktadır. Yapı zemin kat ve çatı katıyla beraber dört kattan, meydana gelmektedir. Zemin katı bodrum olarak kullanılmaktadır. Yapının birinci katına çift kanatlı, ahşap kapıyla girilmektedir. Bu giriş kuzeyde bulunmaktadır. Ön yüzünde birinci ve ikinci katların dikdörtgen formlu, dikdörtgen pencereleri açılmıştır. Çatı katında ise ortada dikdörtgen, yanlarda birer adet yuvarlak kemerli pencereleri vardır. Kuzeydeki girişin üzerinde, demir parmaklıklı bir balkon bulunur. Birinci kattan ikinci kata geçişler silmelerle sağlanmıştır. Yapı dışarıdan bezemeli bir yapıdır. Katlara geçişte iki silme kullanılmıştır. Bu silmelerin arasında askı motifleri ve rozetler bulunur. Ayrıca dikdörtgen formlu pencerelerin üzerinde geometrik motifler vardır. Pencere ve balkon korkulukları demir şebekelidir ve geometrik süslemelere sahiptir. Yapı tuğla malzemeyle inşa edilmiştir. Üzeri çift tarafı da eğimli çatıyla kapatılmıştır. Çatıda kiremit malzeme kullanılmıştır. Dışarıdan beyaz renkte sıvanmıştır. Yöresel özellikler göstermesi ve günümüze kadar sağlam şekilde gelmesi sebebiyle önemli bir yapıdır. Her ne kadar tescil kararlarında Adliye Binası olarak geçse de günümüzde İl Milli Eğitim Müdürlüğü binası olarak kullanılmaktadır.</p>							TEKNİK BİLGİLER <table border="1" style="width: 100%; border-collapse: collapse;"> <tr> <td></td> <td>Su</td> <td>Elkt.</td> <td>Isıtma</td> </tr> <tr> <td></td> <td style="text-align: center;">X</td> <td style="text-align: center;">X</td> <td style="text-align: center;">X</td> </tr> </table>			Su	Elkt.	Isıtma		X
	Su	Elkt.	Isıtma													
	X	X	X													
YAYIN DİZİNİ: AYTEKİN, Osman, Ortaçağ'dan Osmanlı Dönemi Sonuna Kadar Artvin'deki Mimari Eserler, ANKARA, 1999.							EKLER: Trabzon K.T.V.K.B.K 06.02.1982/A-3301									
REVİZYON:																

EK 4: ESKİ ASKERLİK ŞUBESİ BİNASI

AVRUPA KONSEYİ		DOĞAL VE KÜLTÜREL VARLIKLARI KORUMA ENVANTERİ			ANIT		ENVANTER NO:										
TÜRKİYE		KÜLTÜR VARLIKLARI VE MÜZELER GENEL MÜDÜRLÜĞÜ					HARİTA NO:										
İL: ARTVİN		İLÇE: MERKEZ	MAHALLE-KÖY VEYA MEVKİİ: ÇARŞI MAH.			KORUMA DERECESESİ	ANITSAL	1	2	3							
ADRES:		KADASTRO:			PAFTA: 27-30 R/C ADA: 59	PARSEL: 9	ÇEVRESE	1	2	3							
ÇARŞI MAH. ŞUBE SOK. NO:22							AYKIRI	1	2	3							
İDARİ		YAPTIRAN: Bilinmiyor.	YAPAN: Bilinmiyor.			MİMARİ ÇAĞI: 19-20. YY											
		YAPIM TARİHİ: Bilinmiyor.	KİTABE: Kitabesi bulunmamaktadır.			VAKFİYE: YOK											
GENEL TANIM: Yapı, zemin kat ve çatı katı ile birlikte dört kattan, meydana gelmektedir.																	
KORUMA DURUMU	A	TAŞIYICI YAPI	A	DIŞ YAPI	A	SÜSLEME ELEMANI	A	RUTUBET	A	YOK							
	B		B		B		B		B	İZİ VAR							
	C		C		C		C		C	ÖNEMLİ							
																	
BUGÜNKÜ SAHİBİ: Kültür ve Turizm					BAKIMINDAN SORUMLU OLMASI GEREKEN KURULUŞ: Kültür ve Turizm												
YAPILAN ONARIMLAR: 2011 Yılında Kültür ve Turizm Bakanlığı tarafından restore edilmiştir. Artvin İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü hizmet binası olarak kullanılmaktadır.																	
AYRINTILI TANIMI: Kitabesi bulunmayan yapı, muhtemelen 19.yüzyıl sonu veya 20.yüzyıl başında, Artvin'in Rusların elinde bulunduğu dönemde inşa edilmiştir. Çarşı Mahallesi, Şube Sokak, No:22'de bulunmaktadır. Yapı, zemin kat ve çatı katı ile birlikte dört kattan, meydana gelmektedir. Yapının birinci katına giriş, güney cepheden sağlanmaktadır. Her cephede simetrik olarak, yerleştirilmiş dikdörtgen formunda pencereler bulunur. Katlara geçişler, ikişer silmeyle vurgulanmıştır. Yapının toplam üç tane balkonu bulunmaktadır. İkinci katta geçiş, birinci katta ki ahşap merdiven vasıtasıyla sağlanmıştır. Doğu batı doğrultusunda, uzanan ortadaki holün etrafında, çeşitli işlevler için ayrılmış odalar bulunur. Çatı katında doğuda ve batıda iki tane yan yana yerleştirilmiş yuvarlak kemerli pencereler vardır. Bu pencerelerin yanlarında, yuvarlak formulu havalandırma delikleri bulunur. Malzeme olarak tuğla kullanılmıştır. Kapılarda, yer döşemelerinde ve pencerelerde ahşap malzemenin kullanıldığı görülür. Süsleme açısından oldukça sadedir. Eğer süslemede kullanılmışsa da günümüze ulaşmamıştır. Sadece çatı katındaki pencerelerin arasında yelpaze şeklinde geometrik süsleme bulunur. Fakat bu süslemenin bir kısmı dökülmüştür. 2011 Yılında Kültür ve Turizm Bakanlığı tarafından restore edilmiştir. Artvin İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü hizmet binası olarak kullanılmaktadır.							TEKNİK BİLGİLER	Su	Elkt.	Isıtma							
								X	X	X							
														ORJİNAL KULLANIMI:			
														İDARİ BİNA			
														BUGÜNKÜ KULLANIMI:			
							İDARİ BİNA										
							ÖNERİLEN KULLANIM:										
							İDARİ BİNA										
							HAZIRLAYANLAR: Sanat Tarihçisi: Dilek YAŞAR, Sanat Tarihçisi: Sevnur DOĞAN, Hüseyin ATEŞ										
							TESCİL KARARI:										
							Trabzon K.T.V.K.B.K										
							06.02.1982/A-3301										
							REVİZYON:										
YAYIN DİZİNİ:					EKLER:												
AYTEKİN, Osman, Ortaçağ'dan Osmanlı Dönemi Sonuna Kadar Artvin'deki Mimari Eserler, ANKARA, 1999.																	

EK 5: KADASTRO MÜDÜRLÜĞÜ BİNASI

AVRUPA KONSEYİ	DOĞAL VE KÜLTÜREL VARLIKLARI KORUMA ENVANTERİ	ANIT	ENVANTER NO:									
TÜRKİYE	KÜLTÜR VARLIKLARI VE MÜZELER GENEL MÜDÜRLÜĞÜ		HARİTA NO:									
İL: ARTVİN	İLÇE: MERKEZ	MAHALLE-KÖY VEYA MEVKİİ: ÇARŞI MAH.		KORUMA DERECESESİ	ANITSAL	1	2	3				
ADRES:		KADASTRO:		ÇEVRESEL	1	2	3					
ÇARŞI MAH. KENAR SOK.		PAFTA: 27-30 R/C ADA: 92 PARSEL: 1		AYKIRI	1	2	3					
İDARİ BİNA	YAPTIRAN: Bilinmiyor	YAPAN: Bilinmiyor		MİMARİ ÇAĞI: 19-20. yy								
	YAPIM TARİHİ:	KİTABE: Kitabesi bulunmamaktadır.		VAKFIYE: YOK								
GENEL TANIM: Bina, çatı katıyla beraber dört kattan meydana gelmektedir.												
KORUMA DURUMU	A	TAŞIYICI YAPI	A	DIŞ YAPI	A	SÜSLEME ELEMANI	A	RUTUBET	A	YOK		
	B		B		B		B		B	İZİ VAR		
	C		C		C		C		C	ÖNEMLİ		
												
BUGÜNKÜ SAHİBİ: Maliye Hazinesi				BAKIMINDAN SORUMLU OLMASI GEREKEN KURULUŞ: Kadastro Müdürlüğü								
YAPILAN ONARIMLAR: Yapı 2005 yılında restore edilmiştir.												
AYRINTILI TANIMI: Yapıda kitabe bulunmamaktadır. Fakat gösterdiği üslup özelliklerinden dolayı 19. Yüzyıl sonu, 20.yüzyıl başlarına tarihlendirmek mümkündür. Çarşı Mahallesi, Kenar Sokak, No:1'de bulunan bina, çatı katıyla beraber dört kattan meydana gelmektedir. Binaya giriş, sadece birinci kattaki kapıdan sağlanmaktadır. Doğuda bulunan giriş mekânında, cephede dört pencere açıklığı bulunurken, üst katlarda doğu cephede beşer adet pencere açıklıkları görülmektedir. Üçüncü katta, doğu cephede bir de balkon yer alır. Yapıda kullanılan pencereler dikdörtgen formludur. İçeride, üst katlara ulaşım ahşap merdivenler vasıtasıyla sağlanmaktadır. Çatı katında doğuda ve batıda ikişer tane, dikdörtgen şekilli küçük pencereler bulunur. Süsleme açısından oldukça sade bir yapıdır. Yapı tuğla malzeme kullanılarak yapılmıştır. Yer yer ahşap malzeme de kullanıldığı görülür. Yer döşemeleri ve tavanlar ahşap malzemedendir. Dışarıdan beyaz renkli kireçle sıvanmıştır. Günümüze kadar pek çok onarım geçirmiştir. Günümüze gelene kadar pek çok işlev için kullanılan bina bir ara "Kız Meslek Lisesi" işlevini de görmüştür. Hali hazırda " Tapu ve Kadastro Binası" olarak hizmet vermektedir.				TEKNİK BİLGİLER		Su	Elkt.	Isıtma				
				X		X	X					
				ORJİNAL KULLANIMI:				İDARİ BİNA				
				BUGÜNKÜ KULLANIMI:				İDARİ BİNA				
				ÖNERİLEN KULLANIM:				İDARİ BİNA				
HAZIRLAYANLAR: Sanat Tarihçisi: Dilek YAŞAR, Sanat Tarihçisi: Sevnur DOĞAN				Hüseyin ATEŞ								
TESCİL KARARI:				Trabzon K.T.V.K.B.K								
YAYIN DİZİNİ:				06.02.1982/A-3301								
EKLER:				REVİZYON:								

EK 6: ESKİ SAĞLIK MÜDÜRLÜĞÜ BİNASI 2

AVRUPA KONSEYİ	DOĞAL VE KÜLTÜREL VARLIKLARI KORUMA ENVANTERİ				ANIT	ENVANTER NO:									
TÜRKİYE	KÜLTÜR VARLIKLARI VE MÜZELER GENEL MÜDÜRLÜĞÜ					HARİTA NO:									
İL: ARTVİN	İLÇE: MERKEZ	MAHALLE-KÖY VEYA MEVKİİ: ÇARŞI MAH.			KORUMA DERECESESİ	ANITSAL	1	2	3						
ADRES:				KADASTRO:		ÇEVRESEL	1	2	3						
Çarşı Mah. Yavuz Sok.				PAFTA: 27-30 R/C ADA: 69 PARSEL: 2		AYKIRI	1	2	3						
İDARİ BİNA	YAPTIRAN: Bilinmiyor.		YAPAN: Bilinmiyor		MİMARİ ÇAĞI: 20. YY										
	YAPIM TARİHİ: Bilinmiyor		KİTABE: Yapının Kitabesi Bulunmamaktadır.		VAKFİYE: YOK										
GENEL TANIM: Kısmen eğimli bir arazi üzerine yapılmıştır.															
KORUMA DURUMU	A	TAŞIYICI YAPI	A	DIŞ YAPI	A	SÜSLEM E ELEMEN	A	RUTUBET	A	YOK					
	B		B		B		B		B	B	İZİ VAR				
	C		C		C		C		C	C	C	ÖNEMLİ			
															
BUGÜNKÜ SAHİBİ: Maliye Hazinesi					BAKIMINDAN SORUMLU OLMASI GEREKEN KURULUŞ: Sağlık Bakanlığı										
YAPILAN ONARIMLAR: 2006 Yılında yapılan yeni hastane binasıyla beraber restorasyon geçirmiştir.															
AYRINTILI TANIMI: Artvin Merkez, Çarşı Mahallesi, Yavuz Sokak'ta bulunan yapı orijinalde idari bina olarak yapılmıştır. İki katlı olarak inşa edilmiştir. Bina yıllarca Sağlık Müdürlüğü ek hizmet binası olarak hizmet vermiş ve hala vermektedir. 2006 yılında yapılan yeni hastane binasıyla beraber bu bina da restorasyondan geçmiştir. Orijinalde giriş yapının güney cephesinden sağlanmaktadır. Cephelerde dikdörtgen formlu pencerelere yer verilmiştir. Artvin yapılarında sıkça rastladığımız balkon uygulaması bu binada da görülmektedir. İki adet balkonda demir parmaklık kullanılmıştır. Yapı içten oldukça sade olmasına karşı dıştan plastik geometrik süslemelere yer verilmiştir.						TEKNİK BİLGİLER			Su	Ekt.	İstma				
						X	X	X							
						ORJİNAL KULLANIMI:						İDARİ BİNA			
						BUGÜNKÜ KULLANIMI:						İDARİ BİNA			
						ÖNERİLEN KULLANIM:						İDARİ BİNA			
HAZIRLAYANLAR: Sanat Tarihçisi: Dilek YAŞAR						TESCİL KARARI: Trabzon K.T.V.K.B.K 06.02.1982/A-3301									
YAYIN DİZİNİ:															
EKLER:															

EK 7: ESKİSAĞLIK MÜDÜRLÜĞÜ BİNASI 3

AVRUPA KONSEYİ		DOĞAL VE KÜLTÜREL VARLIKLARI KORUMA ENVANTERİ				ANIT		ENVANTER NO:									
TÜRKİYE		KÜLTÜR VARLIKLARI VE MÜZELER GENEL MÜDÜRLÜĞÜ						HARİTA NO:									
İL: ARTVİN		İLÇE: MERKEZ MAHALLE-KÖY VEYA MEVKİİ: ÇARŞI MAH.				KORUMA DERECESESİ		ANITSAL	1	2	3						
ADRES:		KADASTRO:						ÇEVRESEL	1	2	3						
Çarşı Mah. Yavuz Sok.		PAFTA: 27-30 R/C ADA: 69 PARSEL: 7						AYKIRI	1	2	3						
İDARİ BİNA	YAPTIRAN: Bilinmiyor.		YAPAN: Bilinmiyor		MİMARİ ÇAĞI: 20. YY												
	YAPIM TARİHİ: Bilinmiyor		KİTABE: Yapının Kitabesi Bulunmamaktadır.		VAKFIYE: YOK												
GENEL TANIM: Kısmen eğimli bir arazi üzerine yapılmıştır.																	
KORUMA DURUMU	A	TAŞIYICI YAPI	A	DIŞ YAPI	A	SÜSLEME ELEMANI	A	RUTUBET	A	YOK							
	B		B		B		B		B	İZİ VAR							
	C		C		C		C		C	ÖNEMLİ							
																	
BUGÜNKÜ SAHİBİ: Maliye Hazinesi					BAKIMINDAN SORUMLU OLMASI GEREKEN KURULUŞ: Sağlık Bakanlığı												
YAPILAN ONARIMLAR: 2006 Yılında yapılan yeni hastane binasıyla beraber restorasyon geçirmiştir.																	
AYRINTILI TANIMI: Artvin Merkez, Çarşı Mahallesi, Yavuz Sokak'ta bulunan yapı orijinalde idari bina olarak yapılmıştır. İki katlı olarak inşa edilmiştir. Bina yıllarca Sağlık Müdürlüğü ek hizmet binası olarak hizmet vermiş ve hala vermektedir. 2006 yılında yapılan yeni hastane binasıyla beraber bu bina da restorasyondan geçmiştir. Orijinalde giriş yapının güney cephesinden sağlanmaktadır. Cephelerde dikdörtgen formlu pencerelere yer verilmiştir. Artvin yapılarında sıkça rastladığımız balkon uygulaması bu binada da görülmektedir. İki adet balkonda demir parmaklık kullanılmıştır. Yapı içten oldukça sade olmasına karşı dıştan plastik geometrik süslemelere yer verilmiştir.							TEKNİK BİLGİLER			Su	Elkt.	İstima					
										X	X	X					
							ORJİNAL KULLANIMI: İDARİ BİNA										
							BUGÜNKÜ KULLANIMI: İDARİ BİNA										
ÖNERİLEN KULLANIM: İDARİ BİNA																	
HAZIRLAYANLAR: Sanat Tarihçisi: Dilek YAŞAR																	
TESCİL KARARI: Trabzon K.T.V.K.B.K 06.02.1982/A-3301																	
YAYIN DİZİNİ:					EKLER:												

ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ

TEZ ÇOĞALTMA VE ELEKTRONİK YAYIMLAMA İZİN FORMU

Yazar Adı Soyadı	Doğukan DEMİREL
Tez Adı	Artvin’de Rus Mimarisi
Enstitü	Sosyal Bilimler Enstitüsü
Anabilim Dalı	Sanat Tarihi
Tez Türü	Yüksek Lisans
Tez Danışman(lar)ı	Dr. Öğr. Üyesi Aysin ÖZÜGÜL
Çoğaltma (Fotokopi Çekim) izni	☒ Tezimden fotokopi çekilmesine izin veriyorum ☐ Tezimin sadece içindekiler, özet, kaynakça ve içeriğinin % 10 bölümünün fotokopi çekilmesine izin veriyorum ☐ Tezimden fotokopi çekilmesine izin vermiyorum
Yayımlama izni	☒ Tezimin elektronik ortamda yayımlanmasına izin Veriyorum

Hazırlamış olduğum tezimin belirttiğim hususlar dikkate alınarak, fikri mülkiyet haklarım saklı kalmak üzere Uludağ Üniversitesi Kütüphane ve Dokümantasyon Daire Başkanlığı tarafından hizmete sunulmasına izin verdiğimi beyan ederim.

Tarih: 11.03.2020

İmza: